

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ

AZƏRBAYCAN DİLLƏR UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

NƏZMİN RÜFƏT qızı MARİFZADƏ

**ALİ MƏKTƏBLƏRDƏ ALMAN DİLİNİN TƏDRİSİ ZAMANI YENİ
TƏLİM
TEXNOLOGİYALARINDAN İSTİFADƏ ÜSULLARI**

İxtisaslaşma: HSM-060103 – Alman dilinin tədrisi metodikası və metodologiyası

Magistr elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş

D İ S S E R T A S İ Y A

Elmi rəhbər: _____

Ped.f.d., b/m. Mehbarə Niftulla qızı Qəribova

BAKİ – 2022

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ.....	3
I FƏSİL. ALMAN DİLİNİN TƏDRİSİNDƏ YENİ TƏLİM TEKNOLOGİYALARINDAN İSTİFADƏNİN NƏZƏRİ ƏSASLARI.....	9
<i>1.1. Yeni təlim texnologiyalarının tədris prosesində həyata keçirilməsinin pedaqoji xüsusiyyətləri.....</i>	<i>9</i>
<i>1.2. Alman dilinin tədrisində yeni təlim texnologiyalarının məzmun və məqsədləri.....</i>	<i>19</i>
<i>1.3. Yeni təlim texnologiyalarının strukturu, xarakterik xüsusiyyətləri və prinsipləri.....</i>	<i>33</i>
II FƏSİL. ALMAN DİLİNİN TƏDRİSİ ZAMANI YENİ TƏLİM TEKNOLOGİYALARININ TƏTBİQİ YOLLARI.....	41
<i>2.1. Yeni təlim texnologiyalarının tədrisdə istifadə üsulları.....</i>	<i>41</i>
<i>2.2. Tədrisdə yeni və ənənəvi təlim texnologiyaları ilə təşkil olunan dərslər modelləri.....</i>	<i>51</i>
<i>2.3. Eksperimental tədris və onun metodik təhlili.....</i>	<i>58</i>
NƏTİCƏ.....	65
İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI.....	67

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı. Respublikamızın ali məktəblərində alman dilinin tədrisi metodikası bu gün yeni təlim texnologiyalarının hesabına inkişaf etdirilir və dilin öyrədilməsi tədqiqat işinin elmi əsaslarını təşkil etməklə onun nəzəri araşdırılmasını, tədris prosesinə tətbiqini qarşıya qoyur. Alman dilinin auditoriya mühitində tədrisinin aktuallığı məhz inkişaf edən bir cəmiyyətdə yeni təlim texnologiyalarından istifadənin zəruriliyinə və buna əsasən kommunikativ səriştənin yaradılmasına, ünsiyyət əlaqələrinin formalaşmasına görə münasibətlərin öyrənilməsinə səbəb olur.

Alman dilinin kommunikativ məqsədlə öyrənilməsi nitq bacarıq və vərdişlərin yeni texnologiyalarla formalaşmasını zəruri hesab edir. Dilin mənimsənməsində tələbələrə alman dilində ünsiyyət qurmaq bacarığının öyrədilməsi müxtəlif fəaliyyət növlərindən istifadə etməklə həyata keçirilir. Tədqiqatın aktuallığını şərtləndirən əsas amillərdən biri də məhz alman dilinin tədrisində yeni təlim texnologiyalardan istifadə etməklə qarşıya qoyulan məqsədə nail olmaqdır.

Qeyd olunan fikirlərə nail olmaq üçün isə tədris prosesində yeni təlim texnologiyalarının üsul və metodlarından istifadə etmək mütləqdir. Müasir dövrdə Azərbaycan Dillər Universitetində oxuyan tələbələrin ünsiyyət qabiliyyətinin formalaşması nitq bacarıq və vərdişlərinə uyğun olaraq dilin praktik mənimsənilməsi hesabına əldə edilir. Ölkədə tətbiq edilən yeni texnologiyaların böyük əhəmiyyətini bir daha qeyd etməklə müəllimlərin peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəldilməsi, innovativ tədris və təlim üsulları ilə öyrənilən dilin keyfiyyəti, tədris prosesində müasir informasiya və kompüter texnologiyaları ilə xarici dillərin öyrənilməsi araşdırılan magistr dissertasiyasının aktuallığıdır.

Tədqiqatın obyektini ali məktəblərdə alman dilinin tədrisi zamanı tələbələrin kommunikativ səriştələrinin formalaşdırılması üçün yeni təlim texnologiyalarının tədrisdə istifadəsi yollarının öyrənilməsi prosesidir.

Tədqiqatın predmeti alman dili dərslərində tələbələrin kommunikativ səriştələrinin formalaşdırılması yolları üçün yeni təlim texnologiyalarının pedaqoji şərtləridir.

Tədqiqatın məqsədi. Tədris prosesinin təşkilində müəllim əsas istiqamətləndirici faktorlardan biridir. Xarici dillərin tədrisi prosesində müəllimin vəzifəsi tələbələrin idrak fəaliyyətini aktivləşdirməkdir. Belə təlim prosesində zəruri olan yeni təlim üsulları:

- kollektiv öyrənmə;
- yeni informasiya texnologiyalarından və internetdən istifadə;
- müxtəlif oyun tapşırıqlarını həyata keçirməyə kömək edən resurslarla, proqramlarla işləmək;
- öyrənməyə şəxsiyyətyönümlü yanaşma;
- fərdiləşdirməni təmin etmək və tələbələrin qabiliyyətləri, onların xarici dilləri bilmə səviyyəsi nəzərə alınmaqla təlimin diferensiaslaşdırılması;
- dil biliklərinin, bacarıq və vərdişlərinin real situasiyalarla mənimsənilməsi.

Təlim metodları və təlim vasitələrinin müxtəlifliyinə görə tələblər yeni şəraitdə xarici dil müəlliminin peşə hazırlığında müxtəlif metodoloji sistemlərlə tanışlığı zəruridir. Alman dilinin tədrisi prosesində tələbələrin nitq bacarıq və vərdişlərinin formalaşdırılması üçün yeni pedaqoji tədqiqat metodları, yeni təlim texnologiyaları müəyyənleşmişdir.

Tədqiqatın məqsədi alman dilinin tədrisi prosesində ali məktəb tələbələrinin kommunikativ səriştəsinin kompleks işlənilib hazırlanması və əsaslandırılmasıdır. Müasir təlim alman dilini mənimsəmək bacarığını əldə etmək üçün informasiya texnologiyalarından istifadə etməyin tətbiqi yollarını qarşıya qoyur. Yeni təlim texnologiyaları ilə tədris prosesinin təşkilinin məqsədi dissertasiyada tələbələrin əlavə olaraq dil materialını müstəqil, tənqidi şəkildə əldə etmək bacarığını öyrətmək, alınan məlumatı qavramaq, nəticə çıxara bilmək və s. qabiliyyətləri mənimsətməyin zəruri olduğunu araşdırmaqdır.

Tədqiqatın vəzifələri aşağıdakıları formalaşdırmağa imkan verdi:

1. Ali məktəb tələbələrinin kommunikativ səriştəsinin mahiyyətini, məzmununu və strukturunu müəyyən etmək üçün elmi psixoloji və pedaqoji ədəbiyyatın təhlilini aparmaq.
2. Ali məktəblərdə kommunikativ səriştənin formalaşmasını əsaslandıran xarici dilin imkanlarını müəyyən etmək.
3. Ali məktəb tələbələrinin alman dilində kommunikativ səriştəsinin formalaşdırılması prosesini aktivləşdirən yeni təlim texnologiyalarının kommunikativ yönümlü tədrisinin potensialını, habelə tədrisin interaktiv formalarını üzə çıxarmaq.
4. Alman dilinin tədrisi prosesində kommunikativ səriştənin formalaşmasına şərait yaradan yeni pedaqoji şərtləri işləyib hazırlamaq və əsaslandırmaq.
5. Alman dilinin tədrisi prosesində kommunikativ səriştənin formalaşması üçün yeni təlim texnologiyaların istifadəsinin və pedaqoji şəraitin, eksperimental sınağın və qiymətləndirmənin aparılması.

Tədqiqatın nəzəri və praktik əhəmiyyəti. Tədqiqatın nəzəri və praktiki əsasını həm yerli, həm də xarici tədqiqatçıların işi təşkil edir. Magistr dissertasiyasında araşdırılan mövzu xarici dillərin tədrisi metodikası fənnində istifadə edilə bilər. Tədqiqatda əldə edilən məlumatlar alman dilinin mənimsənməsinə öz müsbət nəticəsini verə bilər.

Dissertasiya mövzusu ilə əlaqədar çox sayda ədəbiyyat və mənbələr araşdırılmış, nəzəri və təcrübi fikirlər müəyyənləşdirilmiş, yeni təlim texnologiyalarının əsasları öyrənilmişdir:

- mədəniyyətlərarası ünsiyyət nəzəriyyəsi (N.İ.Geiz, R.P.Milrud);
- təhsildə şəxsiyyətyönümlü yanaşma (E.V.Bondarevskaya);
- təlim fəaliyyəti nəzəriyyəsi (P.Y.Qalperin, A.N.Leontyev);
- kommunikativ fəaliyyət nəzəriyyəsi (G.M.Andreeva);
- təhsildə ünsiyyət yanaşmasının nəzəri əsasları (İ.Y.Zimnyaya, N.V.Kuzmina, N.Homski);
- xarici dilin fəal tədrisi nəzəriyyəsi (E.M.Vereşagin);

- təlim və tərbiyə nəzəriyyəsi (A.K.Markova, V.A.Slastenin);
- nitq fəaliyyətinin nəzəriyyəsi (L.S.Vigotskiy, A.A.Leontiyev);
- ünsiyyət nəzəriyyəsi (V.İ.Juravlev, V.A.Kan-Kalik);
- kommunikativ səriştənin mədəni komponentinin formalaşması nəzəriyyəsi (E.M.Vereşagin, N.İ.Geç, R.P.Milrud).

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Bu mövzunun yeniliyi dilçi tələbələrin və dil öyrənənlərin tədris məqsədləri və dil fəaliyyəti ilə əlaqədar olaraq kommunikativ səriştələrinin yeni təlim texnologiyalarının köməyi ilə inkişaf etdirilməsidir.

Qeyd edək ki, kurikulum və proqramların işlənilib hazırlanmasında, dərsin planlaşdırılmasında və tədris prosesində, fəaliyyətin ölçülməsində və özünüqiymətləndirmədə tələbənin nitq bacarıqları kompleks müəyyən edilməli və aktivləşdirilməlidir. Tələbələrin bacarıqları iki qrupa bölünür:

- birinci qrupa ümumi bacarıqlar;
- ikinci qrupa isə kommunikativ dil bacarıqları daxildir.

Bu iki geniş səriştə kateqoriyası xüsusi səriştə və bilik növlərinə bölünür ki, tələbənin kommunikativ səriştəsi kompleks müəyyən olunsun və aktivləşdirilsin. Kommunikativ səriştənin inkişaf etdirilməsində yuxarıda qeyd elədiyimiz amillər mühüm rol oynayır.

Şəxsiyyətlə bağlı səriştə də praktiki bilikdir. Kommunikativ fəaliyyət həm də münasibət, motivasiya, dəyərlər, inanclar, idrak üslubları və şəxsiyyət tipləri ilə müəyyən edilir. Bu səriştələr yeni təlim texnologiyaları ilə inkişaf etdirilə bilər və beləliklə, münasibətlərdə və baxışlarda dəyişikliklərə səbəb ola bilər ki, onlar da öz növbəsində mədəniyyətlərarası şüurun daha da inkişaf etdirilməsini sürətləndirər.

Tədqiqatla bağlı bir çox metodlardan, tədqiqatın müxtəlif mərhələlərində faktiki materialın toplanması və onun işlənməsi üsullarından istifadə etdik:

- nəzəri cəhətdən tədqiqat problemi ilə bağlı psixoloji, pedaqoji ədəbiyyatları təhlil və tədqiq etdik;
- əldə edilmiş məlumatların ümumiləşdirilməsi, müqayisəsi, sistemləşdirilməsi üsullarından, empirik məlumatların toplanması

üsullərindən: müsahibə, sınaq, sorğu-sual, eksperimentdən istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın metodoloji əsasını pedaqoji hadisə və proseslərin təhlilinə sistemli yanaşma ideyaları təşkil edir (L.İ.Antsyferova, N.V.Kuzmina, V.D.Şadrikov, A.V.Xutorskoy, V.A.Yakunin): ardıcillıq, inteqrasiya, nəzəriyyə ilə praktika arasında əlaqə, şəxsiyyətin tədris və tərbiyə prosesinin humanistləşdirilməsi prinsipləri. Alim-pedaqoqların tədqiqat zamanı istinad etdiyimiz əsərləri fundamental əhəmiyyət kəsb edirdi: şəxsiyyətin inkişafı konsepsiyası (D.M.Mallaev, Ş.A.Mirzoyev); təlimə səriştə əsaslı yanaşma (B.Ş.Əliyeva, F.N.Əlipxanova, G.M.Hacıyev, G.A.Karaxanova və s.).

Tədqiqat işində təqdim olunan müddəalara alman dilinin tədrisi prosesində ali məktəb tələbələrinin kommunikativ səriştəsinin formalaşmasına yeni təlim texnologiyalarından istifadə etməklə kömək edə biləcəyi müddəalara əsaslanır:

- kommunikativ səriştənin mahiyyətinin müəyyən edilməsi və “kommunikativ”, “ünsiyyət bacarıqları”, “kommunikativ səriştənin komponentləri” anlayışlarının öyrənilməsi;
- xarici dillərdə ünsiyyətyönümlü tədris metodlarının tətbiqi, yeni təlim texnologiyalarından və tədrisin interaktiv formalarından istifadə;
- ali məktəb tələbələrinin kommunikativ səriştəsinin formalaşmasına kömək edən pedaqoji şəraitin müəyyən edilməsi və yaradılması;
- nitq fəaliyyəti ilə xarakterizə olunan kommunikativ prosesdə tələbələrin fəal iştirakı;
- tələbələrdə kommunikativ səriştənin yeni təlim texnologiyalarından istifadə etməklə formalaşma səviyyəsinin müəyyən edilməsi.

Tədqiqatın aprobasiyası. Dissertasiya işi ADU-nun Filologiya fakültəsi nəzdində Xarici dillərin tədrisi metodikası kafedrasında yerinə yetirilmişdir. Tədqiqatla bağlı bir məqalə və bir tezis dərc edilib.

İşin quruluşu. Dissertasiya işinin məzmunu girişdən, iki fəsil və altı yarımfəsildən ibarətdir.

Dissertasiyada t dqiqlunan mövzu ilə əlaqədar son da nəticə verilmiŐdir. Magistr dissertasiyasının t dqiqlatı üçün 96 say da ədəbiyyatdan və internet resurslarından istifadə edilmiŐdir. Dissertasiyanın mövzusu 74 səhifəni əhatə edir.

I FƏSİL

ALMAN DİLİNİN TƏDRİSİNDƏ YENİ TƏLİM

TEXNOLOGİYALARINDAN İSTİFADƏNİN NƏZƏRİ ƏSASLARI

1.1. Yeni təlim texnologiyalarının tədris prosesində həyata keçirilməsinin pedaqoji xüsusiyyətləri

Müasir təhsil məkanının informasiya təminatı elə səviyyədə olmalıdır ki, müəllim qarşısında duran bütün təhsil vəzifələrini tez və səmərəli həll etsin. Yeni təlim texnologiyaları müəyyən bir pedaqoji vəziyyətin həllini tapmağa imkan verir. Ümumilikdə, xarici dillərin tədrisinin tarixinə nəzər salsaq qeyd edə bilərik ki, yeni təlim texnologiyaları zaman zaman dilin mənimsənilməsində müəllim tərəfindən tədris prosesinin demək olar ki, bütün mərhələlərində tətbiq edilir:

- nəzəri-praktiki material hazırlayarkən;
- fənnin informasiya-metodiki təminatı yaradılarkən;
- dərs üçün nümayiş materialları hazırlayarkən;
- tələbələrin bilikləri yoxlanılarkən;
- məlumatları toplaya və təhlil edərəkən.

Bu siyahı pedaqoji fəaliyyətin xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq müəllim tərəfindən dəyişdirilə və genişləndirilə bilər. Müasir müəllimin istifadə edə biləcəyi əsas yeni təlim texnologiyalarını nəzərdən keçirək, həmçinin ümumilikdə, alman dilinin tədrisində tələbələrin informasiya sərəfəsində inkişaf etdirilməsi prosesində onlardan istifadənin əsas üstünlüklərini göstərək.

Xüsusilə, müasir dövrün ali təhsil pilləsində istifadə edilən ən yeni texnologiyalardan biri olan internet əsaslı təlim ümumi inkişafın bir hissəsidir. Bu proses məlumat əldə etməyi asanlaşdırmaq üçün istifadəçi əməyini sadələşdirmək məqsədi daşıyır. İnternet müəllim və tələbələrə qarşılıqlı əlaqə və informasiya, təhsil mühitinin təşkili üçün yeni imkanlar təqdim edir. O, aşağıdakı xüsusiyyətlərə malikdir:

- bu resursun qeydiyyatdan keçmiş istifadəçiləri tərəfindən veb saytı informasiya məzmunu ilə doldurmaq imkanı;
- məqalələri müzakirə etmək və redaktə etmək imkanı, eləcə də bir sıra digər funksiyalar mövcuddur.

Qeyd edək ki, burada müxtəlif saytların müşayiəti ilə tələbələrdən tutmuş müəssisə rəhbərinə qədər tədris prosesinin bütün subyektləri iştirak edir. Saytda tələbə birlikləri, onların iştirakçıları, metodik mərkəzlər, müəllimlər, digər ümumi və əlavə təhsil müəssisələri haqqında tarixi məlumatlar, pedaqoji prosesdə müəllimlər tərəfindən istifadə edilə bilən foto qalereyalar, audio və video yazılar öz əksini tapır. Oxşar təcrübələr ölkəmizin pedaqoji universitetlərində yeni təlim texnologiyası əsasında tələbələr və müəllimlər üçün təhsil portalı yaradılmışdır. Bu resurs universitet tələbələri və müəllimləri üçün təhsil layihələrinin həyata keçirilməsi üçün nəzərdə tutulub. İnternet saytının yaradılmasında əsas məqsəd müəllimlərin peşə fəaliyyətində yeni texnologiyalardan istifadənin vacibliyini dərk edən və qəbul edən, onların inkişafı və tətbiqində fəal mövqe tutan tələbə və müəllimlərin vahid birliyinin formalaşdırılması idi. İlk dəfə 20-ci illərdə “pedaqoji texnologiya” termini elmi-nəzəri tədqiqatlara əsaslanan pedaqogikaya dair əsərlərdə qeyd edilmişdir (İ.P.Pavlov, V.M.Bexterev, A.A.Uxtomski).

Eyni zamanda başqa bir konsepsiya - “pedaqoji texnika” yaradıldı ki, bu 30-cu illərin Pedaqoji Ensiklopediyasında təlim məşğələlərinin aydın və səmərəli təşkilinə yönəlmiş texnika və vasitələrin məcmusu kimi müəyyən edilmişdir [32]. Tədris və laboratoriya avadanlıqlarını idarə etmək, əyani vəsaitlərdən istifadə etmək bacarığı da pedaqoji texnologiyaya aid edilirdi. Əsrin 40-cı və 50-ci illərində təlimdə tədris prosesinə texniki vasitələrin tətbiqi başlandıqda, “təhsil texnologiyası” termini meydana çıxdı və sonrakı illərdə müxtəlif texnologiyaların tətbiqi metodologiyası üzərində işlərin təsiri altında “təhsil texnologiyası” termini “təlim texnologiyası” olaraq dəyişdirildi. Tədqiqatçılar pedaqoji texnologiyaların kütləvi inkişafı və tətbiqini məhz XX əsrin 50-ci illərinin ortalarına aid edir və bunu Amerikada, sonra isə Avropa məktəbində öyrənməyə texnoloji yanaşmanın yaranması ilə əlaqələndirirlər. Qeyd edək ki, XX əsrin 1960-1970-ci illərində

texnoloji yanaşma əslində yalnız tədris prosesində işlənib hazırlanmışdır. O dövrün bəzi jurnal nəşrləri V.P.Bespalko, V.İ.Boqomolova, T.A.İlina, M.V.Klarina bu məsələ ilə bağlı, ilk növbədə, ABŞ, İngiltərə, Yaponiya alimlərinin xarici təcrübəsini öyrənmişdir. Lakin bir çox nəzəri ədəbiyyatlarda təhsil prosesində pedaqoji texnologiya məsələsinə toxunulmamışdır. 60-cı illərin ortalarında iki istiqamət yarandı: “təhsildə texniki vasitələr” və “tədris prosesinin texnologiyası” [32]. Əvvəlcə pedaqoji texnologiya, tədris prosesinin texnologiya ilə təşkili kimi başa düşülürdü. Bu istiqamətin ilk fikri və eyni zamanda pedaqoji texnologiyanın sonrakı mərhələlərində qoyulan təməl proqramlaşdırılmış öyrənmə oldu. 70-ci illərin sonu və 80-ci illərin əvvəllərində texnologiyanın inkişafı və xaricdə başlayan təhsilin kompüterləşdirilməsi ilə əlaqədar olaraq “təlim texnologiyası” və “pedaqoji texnologiya” anlayışları getdikcə daha çox vasitələr sistemi kimi tədris prosesinin təşkili və idarə edilməsi üsulları ilə tanınmağa başladı [33]. Eyni zamanda pedaqoji texnologiyanın iki aspekti seçildi:

- praktiki problemlərin həlli üçün sistemli biliklərdən istifadə;
- tədris prosesində texniki cihazlardan istifadə.

Texnoloji sahələrin təcrübəsinin təsiri altında pedaqoji texnologiyalar ənənəvi təlim prosesinə və onun səmərəliliyinə təsir göstərmək üçün yeni imkanlar qazanır. Bu baxımdan pedaqoji texnologiya bilik sahəsi kimi, o cümlədən metodlar, tədris vəsaitləri və təlim məqsədlərinə çatmaq üçün onlardan istifadə nəzəriyyəsi hesab olundu [33].

70-80-ci illərin sonlarında, XX əsr pedaqoji texnologiya problemi peşəkar bacarıq və “pedaqoji texnologiya” sahəsində aydın şəkildə tanınmağa və inkişaf etdirilməyə başladı. Məktəb sistemində baş verən böhran hadisələri ilə canlandırılan bu problem müəllimin peşə təhsili sistemində islahatlara səbəb oldu. Təhsil müəssisələri pedaqoji texnika və bacarıq məsələlərinə xüsusi maraq göstərirdi. Müəllimlərin pedaqoji ünsiyyət probleminə diqqəti artdı (A.A.Mirolubova, İ.V.Raxmanova, V.S.Çetlin). Peşəkar-pedaqoji özünütəhsil mövzusu daha fəallaşdı [33].

XX əsrin 90-cı illərində yerli pedaqogikada müstəqil bir istiqamət - təlim texnologiyası inkişaf etməyə başladı. O, ilk növbədə, 1920-1930-cu illərdə yerli müəllimlərin təcrübəsinə əsaslanırdı. Pedaqoji texnologiya sahəsində tədqiqatçıların gələcək inkişafı onun anlayışını genişləndirdi ki, bu da bu anlayışın çoxsaylı, müxtəlif təriflərində öz əksini tapır. Beləliklə, bir çox müəllimlərin fikrincə (V.P.Bespalko, V.İ.Juravleva, M.V.Klarina), təlim texnologiyası didaktik proseslər, təlim vasitələri və təşkilati formaları ilə əlaqəli təlim sisteminin ayrılmaz hissəsidir. Psixoloji-pedaqoji ədəbiyyatda tədris texnologiyasının tərifinə üç əsas yanaşma mövcuddur [26, 27]:

1. Birinci yanaşmada texnologiya çox vaxt ayrıca müəyyən edilmiş məqsədə nail olmaq üçün xüsusi bir texnika kimi başa düşülür. Texnologiyanı özəl texnikaya bərabər tutan bu yanaşmanın müəllifləri texnologiyanın ən mühüm xüsusiyyətlərindən birinə arxalanırlar - onlar bunun hər hansı konkret məqsədə çatmaq üçün bir yol olduğunu vurğulayırlar.
2. Texnologiya dedikdə ikinci yanaşmanın tərəfdarları bütövlükdə pedaqoji sistemi nəzərdə tuturlar.
3. Üçüncü yanaşmaya uyğun olaraq, texnologiya sadəcə metodologiya və ya pedaqoji sistem kimi deyil, müəyyən məqsədə çatmaq üçün optimal metodologiya və ya sistem kimi, bir növ alqoritm kimi qəbul edilir.

Öyrənmə texnologiyası müəyyən bir öyrənmə üsuludur, burada öyrənmə funksiyalarının həyata keçirilməsində əsas güc bir insanın nəzarəti altında olan təlim vasitəsi tərəfindən həyata keçirilir. Yüksək effektiv təlim texnologiyalarının yaradılması bir tərəfdən, tədris materialının mənimsənilməsinin səmərəliliyini artırmağa, digər tərəfdən, müəllimlərə tələbələrin fərdi və şəxsi inkişafı məsələlərinə daha çox diqqət yetirməyə, onların yaradıcı inkişafını istiqamətləndirməyə imkan verir. Beləliklə, öyrənmə texnologiyası:

- müəllimin məhsuldarlığını artırır;
- hər bir təlimin səmərəliliyinin monitorinqi və əks əlaqə sisteminin tələbələrin fərdi imkanlarına və xarakterinə uyğun təlim keçməsinə şərait yaratmasına töhfə verir;

- tədrisin əsas funksiyalarını tədris vəsaitlərinə keçirməklə müəllimin vaxtını azad edir, bunun nəticəsində o, tələbələrin fərdi və şəxsi inkişafı məsələlərinə daha çox diqqət yetirə bilər;
- hər hansı bir texnologiya üçün məqsəd çox dəqiq müəyyən olunduğundan, istifadəsi obyektiv nəzarət üsulları nəzarətdə subyektiv amilin rolunu azaltmağa imkan verir;
- təlim texnologiyalarının yaradılması təlim nəticəsinin müəllimin ixtisas səviyyəsindən asılılığını azaltmağa imkan verir ki, bu da bütün təhsil müəssisələrində tələbələrin akademik fənni mənimsəmə səviyyələrini bərabərləşdirmək üçün imkanlar açır;
- yeni təlim texnologiyası təhsil proqramlarının davamlılığı probleminin həlli üçün ilkin şərtlər yaradır.

E.S.Polat “Pedaqoji texnologiya” terminini həm də, verilmiş ilkin şəraitdən (sosial sifariş, təhsil təlimatları, təhsilin məqsədləri və məzmunu) başlayaraq təhsil prosesini tərtib etməyi hədəfləyir [32]. Xarici dillərin öyrənilməsində texnoloji yanaşmada aşağıdakı mərhələlər fərqləndirilir:

- məqsədlərin müəyyən edilməsi və onların maksimum dəqiqləşdirilməsi ilə nəticə əldə edilməsi;
- təlim materiallarının hazırlanması və təlim məqsədlərinə uyğun olaraq bütün təlim kursunun təşkili;
- cari nəticələrin qiymətləndirilməsi;
- nail olmağa yönəlmiş təlim məqsədlərini təyin etmək;
- nəticələrin yekun qiymətləndirilməsi.

P.Bimmel, B.Kast, G.Noyner və digər müəlliflərə görə tədrisdə pedaqoji texnologiyanın inkişaf mənbələri bunlardır [47]:

1. Psixologiya, assimilyasiya və öyrənmənin psixoloji anlayışları - bihevizizm, psixi hərəkətlərin tədrisən formalaşması nəzəriyyəsi, öyrənmə fəaliyyəti nəzəriyyəsi.

2. Texnologiya ilə insanı bu və ya digər şəkildə birləşdirən, “insan – texnologiya – məqsəd” sistemini təşkil edən istehsal prosesləri və layihələndirmə fənləri.
3. Bu mənada texnologiya dilin mənimsənilməsi prosesində materialın hazırlanması, vəziyyətin, xassələrin, formanın dəyişdirilməsi üsullarının məcmusu kimi müəyyən edilir.

Son zamanlar təlim və tərbiyə nəzəriyyəsində “pedaqoji təlim texnologiyası” anlayışı getdikcə geniş yayılıb. Qeyd edək ki, xarici dillərin öyrənilməsi müxtəlif təlim texnologiyalarının tədrisə tətbiqi hesabına inkişaf etdirilir. Bu gün isə texnologiyaların daha sürətli inkişafı hesabına İKT-nin yalnız təhsil sahəsində deyil, həm də cəmiyyətin bütün sahələrinə aid olması bir həqiqətdir.

Tədrisdə istifadə edilən informasiya kommunikasiya texnologiyası ölkəmizin təhsil müəssisələrində sürətlə və fəal şəkildə tətbiq olunur. Belə media texnologiyası ilə iş zamanı həyata keçirilən fəaliyyətlərin xarakteri, bilik mübadiləsinin intensiv ünsiyyət prosesi, özünü inkişaf etdirmək və yeni bilikləri dərk etmək üçün motivasiyanın artması, kollektiv fəaliyyətdə fərdi məsuliyyətin artması ilə fərqlənir. İnternet resursları ümumilikdə, informasiya sərəfəsinin inkişafına töhfə verir. Bu texnologiya hələ Azərbaycanın bir çox universitetlərinin tədris saytlarının işində istifadə edilməyib, çünki bu saytların əsas məzmunu sayt redaktorları tərəfindən yerləşdirilən xəbərlər və məlumatlardır. Saytların strukturuna və məzmununa istifadəçilərin müdaxiləsi təmin edilmir. Müasir tədris prosesində əsasən müəllimlər tərəfindən istifadə olunan növbəti informasiya texnologiyası məlumatlarla əlaqəli internetdə nümayiş etdirilməsindən ibarət olan interaktiv təlim texnologiyasıdır. Bu texnologiyaya müraciət etmək istifadəçiyə standart veb-brauzerlər vasitəsilə, informasiya sistemləri ilə işləməyə imkan verir. Belə ki, tələbələrə sonrakı nümayişləri üçün müəllimin kompüterində quraşdırılmış xüsusi proqramı təqdim edilir. Xarici dil müəlliminin əsas vəzifəsi bu prosesdə, tələbələrinin ünsiyyət bacarıqlarının formalaşması və inkişaf etdirilməsində özünün mühüm və zəruri göstərişləridir. İnfomasiya texnologiyalarından istifadə tədris prosesində materiallardan daha çevik istifadə etməyə imkan verir. Xüsusilə, bu

texnologiya lazımı obyektləri tez bir zamanda çərçivəyə salmağa, əlavə məlumat bölmələrini tapmağa, tez dəyişdirməyə, hərəkət etməyə və s. imkan yaradır.

Yeni təlim texnologiyaları yerli metodistlər tərəfindən öz əsərlərində nəzərdən keçirilir (G.Hüseynzadə, D.İsmayılova, Ə.Şirəliyev, M.Qəribova və digərləri). Müəlliflər bu texnologiyanın aşağıdakı təhsil funksiyalarını fərqləndirirlər: məlumatlandırıcı, inkişaf etdirici, tərbiyəvi, həmçinin görmə funksiyası və tələbələrin əməliyyat fəaliyyətini təmin etmək funksiyası. Alman dili dərslərində informasiya texnologiyasından istifadə müəllimə təkcə coğrafiya, biologiya, ekologiya kimi akademik fənlərlə deyil, həm də informatika ilə inteqrasiya olunmuş dərslər keçirməyə imkan verir ki, bu da dəqiq elmlərə həvəsli tələbələrin marağına səbəb olur. Bu baxımdan yuxarıda adları qeyd edilən metodistlərin fikirlərinə görə, informasiya texnologiyasından istifadənin əhəmiyyəti təkcə xüsusi və ümumi dil səriştələrinin formalaşmasında və inkişafında deyil, həm də peşəkar səriştənin mənimsənilməsində böyükdür.

Alman dilinin tədrisində yeni texnologiyalar ənənəvi olaraq əyani vəsaitlərdən istifadə olunmasını da zəruri hesab edir: xəritələr, fotolar, tarixi şəxsiyyətlərin portretləri, sxemlər və s. Buna görə də, tarixə nəzərən təhsilə münasibətdə kompüter texnologiyalarının aşağıdakı tətbiq sahələrini ayırd etmək olar [40]:

- tədris məlumatlarının toplanması, saxlanması, sistemləşdirilməsi və çatdırılması;
- tarixi obyektlərin və proseslərin modelləşdirilməsi;
- mətn və qrafik məlumatların emalı;
- axtarış, analitik və digər fəaliyyətlərin nəticələrinin təqdimatı;
- axtarış sistemlərindən və internet saytlarından, multimedia ensiklopediyalarından və xüsusi məlumat bazalarından istifadə etməklə tələbələrin əsas və əlavə tədris materiallarının müstəqil axtarışı və s.

Xarici dillərin tədrisi prosesinə kompüter texnologiyalarının tətbiqi tədris prosesinin intensivləşməsinə ilkin şərait yaradır. Kompüter texnologiyasından

istifadə təlimin məqsəd və məzmununda dəyişikliklər edir, təlimin yeni metodları və təşkilati formaları meydana çıxır.

Kompüter texnologiyası biliklərinin mexaniki mənimsənilməsindən müstəqil olaraq yeni biliklər əldə etmək bacarığının mənimsənilməsinə keçidi təmin edən psixoloji və pedaqoji inkişaflardan praktikada istifadə etməyə imkan verir, gələcək mütəxəssisin informasiya sərəştəsini formalaşdırır. Aydınadır ki, nəzərdən keçirilən yeni təlim texnologiyaları daha yüksək elmi, nəzəri və metodik səviyyədə tədrisinə, fənn üzrə biliklərin inteqrasiyasına, tələbələrin isə özlərini təlim prosesinin fəal iştirakçısı kimi hiss etməyə, yeni biliklər əldə etməyə və müvafiq sərəştələrə yiyələnmək imkan verir.

Cəmiyyətin əsas diqqəti bu gün distant təhsil texnologiyasına, distant təhsil sistemində tədrisin praktik tətbiqi üçün göstərilən elmi əsaslı təlim sistemi kimi müasir təhsilin təşkili formasının istifadə olunmasındadır. Distant təhsil tədris materialının tələbələrə çatdırılmasını, təhsilalanlarla müəllimlər arasında interaktiv qarşılıqlı əlaqəni təmin edən, öyrənilən materialın mənimsənilməsi üzərində müstəqil işləmək, habelə onların biliklərini qiymətləndirmək imkanı verən yeni informasiya texnologiyalarından istifadə etməklə həyata keçirilir və onların təlim prosesində əldə etdikləri bacarıqlardır.

Müasir tədrisdə qarşıya qoyulan məqsədlərdən, obyektiv şəraitdən, əlaqələrin mövcudluğundan və onların sürətindən, müvafiq işlənmiş materiallardan asılı olaraq distant texnologiyasının müxtəlif imkanlarından istifadə olunur. Buna görə də distant təhsil texnologiyası çərçivəsində aşağıdakı funksiyalar fərqləndirilir [44]:

- çap tədris-metodiki ədəbiyyatın ötürülməsi;
- kompüter telekommunikasiyası üzrə öyrənilmiş materialların göndərilməsi;
- kompüter telekommunikasiyaları vasitəsilə müzakirələrin və seminarların keçirilməsi;
- televiziya kanallarında və radio stansiyalarında maarifləndirici proqramların yayımlanması.

Distant tədris müasir dövrün tələblərindən biri kimi dil fakültələri tərəfindən fəal şəkildə həyata keçirilir. Distant təhsil texnologiyalarından istifadənin əsas məqsədləri bunlardır: dil üzrə yüksək keyfiyyətli təhsil xidmətlərinə tələbatı ödəmək (abituriyentlərin hazırlığı, ali peşə təhsili, ixtisasartırma, peşəkar yenidən hazırlıq); təhsil almaq üçün maneələrin aradan qaldırılması və əhalinin bütün təbəqələri üçün hazırlığın mövcudluğunun təmin edilməsi və s. Yeni təlim texnologiyalı modul sistemi aşağıdakılara əsaslanır:

- tələbələrin müstəqil fəaliyyətində təlim modullarını seçim etmək imkanı;
- tələblərin fərdi ehtiyaclarının formalaşmasına cavab verən kurikulum.

Beləliklə, distant təhsil texnologiyasından xarici dillərin tədrisi prosesində həm müəllimin özünün ixtisasının artırılması, həm də konkret pedaqoji vəziyyəti nəzərə almaqla müəllimin özü tərəfindən bu texnologiyadan istifadə etməklə təlim məşğələlərinin keçirilməsi üçün istifadə oluna bilər.

Video konfransın təşkili texnologiyası tədris praktikasında getdikcə daha çox istifadə olunur, çünki o, real vaxt rejimində şəbəkə üzərindən məlumatların (audio və video) mübadiləsi yolu ilə insanların bir-birindən uzaqda görüşməsinə imkan verir. Bu texnologiya əsasən distant təhsildə, tələbələrlə müəllim arasında ünsiyyət və müxtəlif universitetlərin müəllimləri və tələbələri arasında məsafə maneələrinin aradan qaldırılması üçün istifadə olunur. Videokonfrans, həmçinin sağlamlıq səbəbi ilə təhsil müəssisəsinə gedə bilməyən tələbələrə təhsil məlumatlarını çatdırmaq üçün tətbiq edilir. Bundan əlavə, bu texnologiya, xüsusən coğrafi və ya iqtisadi cəhətdən təcrid olunmuş tələbələrə yalnız coğrafi baxımdan uzaq təhsil müəssisələrində mövcud olan bilikləri əldə etməyə imkan verir.

Videokonfrans texnologiyasından istifadə etməklə tələbələr sinifdən çıxmadan dünyanın demək olar ki, istənilən yerinə baş çəkə, digər tələbə və müəllimlərlə ünsiyyət qura bilərlər. Xarici dillərin tədrisi prosesində videokonfransların təşkili texnologiyasından istifadə təcrübəsinin öyrənilməsi onun tətbiqinin müxtəlif yollarını görməyə imkan verir [29]: məsələn,

- başqa təhsil müəssisəsinin müəllimi sinifdə məsafədən dərs keçir;

- səhhətinə görə dərsə gələ bilməyən şagirdlə görüş təşkil edilir;
- layihə üzrə müxtəlif təhsil müəssisələrindən olan həmkarlarının birgə tədqiqat işi və s. həyata keçirilir.

Pedaqogika üzrə tədqiqatçılardan P.Y.Dik və D.T.Rudakova qeyd edirlər ki, məktəblərlə əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsində maraqlı olan elmi potensialı, elmi-metodiki işlərdən, dərsliklərdən istifadə edən müəllimlərin videokonfranslara cəlb olunma bilməsidir. Müəlliflər hesab edirlər ki, bu, həm üz-üzə görüşlərin, həm də işgüzar səfərlərin həyata keçirilməsi üçün məhdud resurslar şərti ilə təhsil əlaqələrini inkişaf etdirməyin real yoludur [29].

Mətn, audiovizual və multimedia tədris materiallarının dəstlərindən istifadə edilməsinə və müntəzəm tədris prosesinin təşkili zamanı onların tələbələrin özləri üçün paylanmasına əsaslanan distant təhsil texnologiyasının bir növü kimi başa düşülən keys texnologiyasından istifadə təhsil sistemi üçün nisbətən yenidir.

Keys texnologiyasından istifadə edərkən qrup və fərdi məsləhətləşmələr, konfranslar, yazışmalar aparmaq və tələbələri elektron kitabxanalardan, verilənlər bazalarından və elektron idarəetmə sistemlərindən tədris məlumatları ilə təmin etmək üçün kompüter və telekommunikasiya şəbəkələrindən fəal şəkildə istifadə olunur. Qeyd etdiyimiz kimi keys texnologiyasının köməyi ilə istifadə olunan tədris-metodiki materiallar sistemli şəkildə təşkil edilmiş materiallar toplusunun tamlığı və bütövlüyü ilə seçilir. Müəllif bu materialların üstünlüklərini nəzərə alır:

- əlçatanlıq;
- aydınlıq;
- mühazirələrin səsli müşayiəti;
- interaktiv tapşırıqların olması;
- problemlərin həllinin animasiya nümunələri;
- hiperlinklərlə təmin edilmiş materialla işin mümkünlüyü [40].

Bu tip texnologiya həm qiyabi, həm də distant təhsildə istifadə olunur. Keys texnologiyası, bir tərəfdən, fərdi öyrənmə tempini təşkil etməyə imkan verir, digər tərəfdən, fənnin dərinədən öyrənilməsinə yönəlib. Nəzərdən keçirilən informasiya texnologiyaları həm xaricdə, həm də ölkəmizdə təhsil təcrübəsində səmərəli

istifadə olunur. Bu gün yeni təlim texnologiyalarından istifadə etmədən ümumi mədəni və peşəkar bacarıqların inkişafı mümkün deyil. Ümumiyyətlə qeyd edə bilərik ki, müasir kompüter texnologiyası olmadan bu gün xarici dillərin müasir tədrisini, bu sahədə elmi işlərin yazılmasını, peşə və digər fəaliyyət növlərini effektiv şəkildə həyata keçirə bilməz və buna görə də tələbənin informasiya səriştəsi gələcək universitet məzununun hazırlıq keyfiyyətinin göstəricisidir.

1.2. Alman dilinin tədrisində yeni təlim texnologiyalarının məzmun və məqsədləri

“Bacarıqlar insana hərəkətlər etməyə imkan verən (deklarativ) biliklərin, (prosessual) bacarıqların və şəxsiyyətlə əlaqəli səriştələrin və ümumi koqnitiv qabiliyyətlərin məcmusudur” [61]. Alman dilinin tədrisində yeni təlim texnologiyalarının məzmun və məqsədləri linqvistik və peşəkar hazırlığı formalaşdırmaq və dərinləşdirmək tələbələrinə cavab verir. Dövlət təhsil standartlarının xüsusiyyəti, məzmun və məqsədləri tələbə şəxsiyyətinin inkişafının əsas fəaliyyət xarakteridir. Müasir təhsil təlim nəticələrini bilik, bacarıq və vərdişlər şəklində ənənəvi təqdimatından imtina edir, real fəaliyyətləri göstərir. Qarşıya qoyulan tapşırıq yeni sistem-fəaliyyət təhsil paradigmasına keçidi tələb edir ki, bu da öz növbəsində yeni standartı həyata keçirən müəllimin fəaliyyətində əsaslı dəyişikliklərlə bağlıdır.

Təlim texnologiyaları dəyişir, informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının (İKT) tətbiqi təhsil müəssisəsində hər bir fənn üzrə tədris bazasını genişləndirmək üçün mühüm imkanlar açır. Bu şəraitdə təhsilin klassik modelini həyata keçirən ənənəvi təlim səmərəsiz hala düşüb. Müəllimlərin qarşısında yaranan problem – bilik, bacarıq, vərdişlərin toplanmasına yönəlmiş ənənəvi təlimi tələbənin şəxsiyyətinin inkişafı prosesinə çevirməkdir. Yeni texnologiyalardan istifadə ənənəvi dərstdən təlim mühitinin və tədris prosesinin monotonluğunu aradan qaldırmağa, tələbələrin fəaliyyət növlərinin dəyişdirilməsinə şərait yaratmağa və həyata keçirməyə imkan verir. Fənn

məzmunundan, dərsin məqsədlərindən, tələbələrin hazırlıq səviyyəsindən, onların təhsil ehtiyaclarını ödəmək imkanlarından, yaş kateqoriyasından asılı olaraq texnologiya seçimini etmək tövsiyə olunur. Xarici dillərin tədrisinə tətbiq edilən pedaqoji təlim texnologiyaları çox vaxt aşağıdakı kimi müəyyən edilir:

- Texnikalar – tədris prosesinin pedaqoji fəaliyyətinin xüsusiyyətlərini, onların qarşılıqlı əlaqəsinin xüsusiyyətlərini əks etdirən, tədris prosesinin səmərəliliyini təmin edən pedaqoji bilik sahəsinin idarə edilməsi;
- Sosial təcrübənin ötürülməsinin formaları, üsulları, texnikaları və vasitələrinin, habelə bu prosesin texniki təchizatının məcmusu;
- Tədris-idrak prosesinin təşkili yollarının məcmusu və ya müəllimin konkret fəaliyyətinə aid olan və məqsədə çatmağa yönəlmiş müəyyən hərəkətlərin, əməliyyatların ardıcılığı (texnoloji zəncir).

Yeni təlim tələblərinin həyata keçirilməsi kontekstində aşağıdakı texnologiyalar ən aktual olur:

1. İnformasiya və kommunikasiya texnologiyaları;
2. Tənqidi təfəkkürün inkişafı texnologiyası;
3. Struktur texnologiyası;
4. İnkişaf etdirici təlim texnologiyası;
5. Problemlə öyrənmə texnologiyası;
6. Oyun texnologiyası;
7. Modul texnologiyası;
8. Seminar texnologiyası;
9. İntegrasiya edilmiş təlim texnologiyası;
10. Əməkdaşlıq pedaqogikası;
11. Səviyyə fərqləndirmə texnologiyaları;
12. Qrup texnologiyaları;
13. Ənənəvi texnologiyalar (sınıf sistemi).

İnformasiya və kommunikasiya texnologiyalarından alman dilinin tədrisində istifadə təhsilin müasirləşdirilməsinin əsas məqsədinə - təlimin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə, informasiya yönümlü müasir texnologiyaların və yüksək

səviyyəli informasiya-kommunikasiya imkanlarına malik şəxsiyyətin inkişafının təmin edilməsinə kömək edir. İnformasiya mədəniyyəti, habelə mövcud təcrübənin təqdim edilməsi və onun səmərəliliyinin müəyyən edilməsi araşdırdığımız mövzunun məqsədi olaraq əsas istiqamətlərdən biridir. Məqsədlərə aşağıdakı vəzifələri həyata keçirməklə nail olmağı planlaşdırmaq olar:

- tədris prosesində informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə etmək;
- tələbələrdə öz-özünə təhsilə davamlı maraq və istək formalaşdırmaq;
- kommunikativ səriştənin formalaşması və inkişafı;
- öyrənmə üçün müsbət motivasiyanın formalaşması üçün şəraitin yaradılmasına birbaşa səylər;
- tələbələrə onların azad, müstəqil dil öyrənmə yolunu seçməsinə şərtləndirən biliklər vermək.

Xarici dillərin (alman dili) tədrisi prosesində dilin mənimsənilməsinin məqsədləri müəyyənləşir [70]:

- xarici dil müəlliminin peşə fəaliyyəti, bilik və bacarıqları tələbələrin dilin mahiyyət və xüsusiyyətlər haqqında elmi əsaslandırmasını formalaşdırmaq;
- tələbələrə xarici dilin tədrisinin nəzəri əsasları ilə tanış etmək;
- yüksək ixtisaslı xarici dil müəllimlərinin hazırlanmasını və formalaşdırılmasını daha da təkmilləşdirmək;
- tələbələrdə tədris proseslərinin mahiyyəti haqqında anlayışı formalaşdırmaq və dilin öyrənilməsi prosesini xüsusi metodologiyaya uyğun olaraq sistemləşdirmək;
- nümunələrə əsasən mədəniyyətlərarası ünsiyyət bacarığını yaratmaq;
- tədrisə yaradıcı yanaşma, təhlil və tənqid bacarıqları, özünə hörmət və özünütəhsil məqsədi;
- nəzəri və praktiki bazasını genişləndirmək üçün pedaqoji ixtisas tələbələrinin xarici dillərin tədris metodikası üzrə səriştəsinin effektivliyini artırmaq fəaliyyətləri.

Yeni təlim texnologiyalarının məqsədləri:

- müəllimlər tələbələri ən vacib üsullarla tanış etmək, alman dilinin tədrisinə dair vasitələr və təşkilati formaların tətbiqi yollarını müəyyənləşdirmək;
- yeni texnologiyaların səmərəli və yaradıcı şəkildə tətbiq etmək bacarığının formalaşdırılması, praktik dərsi təlimin vasitələri və iş üsulları ilə təşkil etmək;
- tələbələri dilə praktik hazırlamaq üçün ümumtəhsil məktəblərində alman dilinin tədrisi təcrübəsini öyrənmək.

Dili öyrənmək üçün onunla əlaqəli sahələr üzrə bilik tələb olunur: pedaqogika, psixologiya, dil nəzəriyyəsi, alman dilinin tədrisi üsulları. Bu dili öyrənmək nəticəsində tələbə aşağıdakıları etməlidir:

1. “Alman dilinin” akademik fənn kimi mövcud vəziyyətdə təhsil mühiti;
2. Alman dilinin tədrisi ilə bağlı “məqsəd”, “prinsip”, “təlimin məzmunu”, “planlaşdırılmış nəticə” metodoloji anlayışlarının məzmunu;
3. Alman dilinin tədrisi prosesinin təşkilinin xüsusiyyətləri;
4. Alman dilini tədrisi prosesində öyrəniləcək bilik, bacarıq və vərdişlərin xüsusiyyətləri;
5. Təlimin əsas vasitələri, alman dilinin ikinci xarici dil kimi dil xüsusiyyətləri;
6. Alman dili üzrə tədris prosesinin planlaşdırılmasının xüsusiyyətləri.

Alman dilini məlumatlarla öyrənmək, xüsusən də qlobal şəbəkənin təklif etdiyi imkanları nəzərə alaraq internetdən istifadə məsələləri müasir dövrdə gündəndən daha çox aktuallaşır.

Müasir texnoloji imkanlar bu gün, xarici dil müəlliminə kompüter istifadəçisi olmağa yönəlmişdir, xüsusilə, tələbələr üçün elektron tədris materiallarının və tapşırıqların hazırlanmasında proqramların köməyinə müraciət edir. Belə proqram təminatı əsasında təlim kursları, məşqlər, testlər yaratmaq üçün mətnlər, qrafika, audio və tədris materialını təqdim etmək üçün formatlar, tələbələrin oflayn və ya elmi, praktiki işləri üçün video materialların yerli / qlobal şəbəkələrdən istifadə edilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Bu platforma Word formatında müxtəlif tapşırıqları, həmçinin video və audio faylları yerləşdirməyə

imkan verir, onları müxtəlif tapşırıqlarla müşayiət edərək, müzakirə üçün forumlar və söhbətlər yaradan autentik materialları təqdim edir. Müəllim istifadəçilərin(tələbələrin)hərəkətlərinə tam nəzarət etmək imkanı əldə edir, tamamlanmış tapşırıqların nəticələrinə baxmaq, bu işlərin yerinə yetirildiyi vaxta nəzarət və s. mümkündür.

Xarici dilin mənimsənməsində dinləmə elementləri audio/vidio proqramından istifadə etməklə hazırlana bilər. Proqram yalnız mövcud səsi audio/vidio faylları ilə emal etməyə imkan vermir, həm də bir neçə faylı birləşdirib, səslərin üst-üstə düşməsinə qeyd edir və onları mövcud olanlarla birləşdirir. Proqramın imkanları alman dilinin tədrisi prosesində aşağıdakı tapşırıq növləri ilə məşq yaratmağa imkan verir:

- boşluqları doldurmaq;
- yazışmaların formasını yaratmaq;
- krossvord ilə suallar daxil edərək cavabı seçmək;
- sözdə/ sözlərdə hərflərin ardıcılığını bərpa etmək;
- açıq cavabı olan tapşırıqlar hazırlamaq;
- mətnin başlığını seçmək;
- mətn qurmaq və s.

Xarici dil müəlliminin proqram təminatında bacarıqlı olması belə elektron tədris materiallarını yaratmağa imkan verir. Araşdırmalar zamanı müxtəlif təlim texnologiyalarının alman dilinin öyrənilməsinə göstərdiyi təsirlərlə yaxından tanış olduq.

Müasir dövrdə ölkələr arasında yaranan əlaqələrin nəticəsi olaraq daha yeni və keyfiyyətli təlim texnologiyalarını öyrənirik. Qısa və uzunmüddətli təcrübə və mübadilə proqramları şəklində mədəniyyətlərarası ünsiyyətin aspektlərindən biri artıq ali məktəblərdə həyata keçirilir. Bununla belə, bütün tələbələr təcrübə və ya mübadilə proqramında iştirak edə bilməz, buna görə də mədəniyyətlərarası təlim və tərbiyənin praktiki aspektinin əsas həyata keçirilməsi Qərbdə, məsələn, Almaniya, Rusiya universitetlərində ümumi olan metodların tətbiqi ilə ola bilər [43].

Praktiki mədəniyyətlərarası təlim və tərbiyənin üsullarından biri də mədəniyyətlərarası tədris metodudur. İlk mədəniyyətlərarası tədris metodikası keçən əsrin 60-cı illərində ABŞ-da meydana gəlib, tədricən Avropada yayılır və tanınmağa başlayır. Əvvəlcə mühacirlərlə mədəniyyətlərarası təmaslara hazırlaşmaq üçün mədəniyyətlərarası tədris metodikasından istifadə edilirdi, lakin zaman keçdikcə onların tətbiq dairəsi xeyli genişləndi. Hazırda Almaniyada mədəniyyətlərarası tədris ali təhsil və mütəxəssislərin peşəkarlığının artırılması səviyyələrində mədəniyyətlərarası təlim və tərbiyənin mərkəzi vasitələrindən biridir [64]. Mədəniyyətlərarası təlim xüsusi bir təlim növüdür. Fərdlərin problemlə vəziyyətlərin öhdəsindən daha yaxşı çıxma bilməsi, başqaları ilə daha səmərəli ünsiyyət qura bilməsi, həmçinin öz uğur şanslarını artırma bilməsi üçün onların bilik və bacarıq səviyyəsinin artırılmasına yönəlmişdir [62].

Mədəniyyətlərarası tədris və ənənəvi tədris arasındakı əsas fərq mədəniyyətlərarası komponentin olmasıdır. “Mədəniyyətlərarası təlim” anlayışının bir çox tərifləri var. Mədəniyyətlərarası ünsiyyət sahəsində aparıcı alman alimi A.Tomas mədəniyyətlərarası təlimi, mədəniyyətlərarası ünsiyyəti inkişaf etdirmək üçün mədəniyyətlərarası təlim və tərbiyənin təklif etdiyi bütün vasitələrin məcmusu hesab edir [70]. Mədəniyyətlərarası səriştəinin inkişafı sahəsində alman tədqiqatçısı Elke Bosse hesab edir ki, mədəniyyətlərarası təlim mədəniyyətlərarası ünsiyyətə əsaslanan konsepsiyaların təcrübə səviyyəsində tətbiqi kimi başa düşülməlidir [70].

Mədəniyyətlərarası ünsiyyət sahəsində ən böyük alimlərdən biri olan Y.Bolten mədəniyyətlərarası tədrisi mədəniyyətlərarası təlim və tərbiyə vasitəsi hesab edir ki, bu da təlimin məqsədindən, təlimin məzmunundan, konkret hədəf qrupundan və “təlimin müxtəlif komponentlərinin və məşq növlərinin istifadəsini nəzərdə tutan kontekst”dən asılıdır. S.Ratierin fikrincə, ali təhsil səviyyəsində mədəniyyətlərarası təlim müəyyən xüsusiyyətlərə malikdir. Bu xüsusiyyətlərə aşağıdakılar daxildir:

- mürəkkəblik (təlimin təhsil məqsədi bir konkret aspektlə məhdudlaşmır);

- fəaliyyət (tələbələr müstəqil və öyrənmədə fəal olmalıdırlar);
- taksonomiya (fərdi məşq tapşırıqları bir-birinə və öyrənilən mövzuya uyğun olmalıdır);
- reallığa güvənmə (məşqlər konkret situasiyalarda hərəkətlər haqqında bilik və təcrübə əldə etməyə yönəldilməlidir).

Bu xüsusiyyətlərə əsaslanaraq S.Ratie tədrisdə mədəniyyətlərarası təlimi mədəniyyətlərarası qarşılıqlı əlaqə situasiyalarına yönəldir. Əlaqələndirilmiş məşqlər vasitəsilə mədəniyyətlərarası səriştənin inkişafına yönəlmiş təhsil məqsədini tədris metodu kimi müəyyən edir [43]. Mədəniyyətlərarası təlimləri şərti olaraq iki növə bölmək olar- ümumi mədəni və xüsusi mədəni mədəniyyətlərarası təlimlər:

1. Ümumi mədəni təlimlər konkret mədəniyyətə deyil, ümumilikdə “mədəniyyət” fenomenini dərk etməyə yönəlib. Bu təlimlər mədəniyyətlərarası fərqlərə gətirib çıxaran mədəniyyətlə müəyyən edilmiş davranış və insan hərəkətlərinin xüsusiyyətlərini izah edir.
2. Xüsusi mədəni xarakterli təlimlər konkret mədəniyyətə yönəlib: bu mədəniyyət haqqında ətraflı məlumat verilir və onun mədəniyyət standartları öz mədəniyyəti ilə müqayisədə təhlil edilir ki, bu da hədəf mədəniyyətin xüsusiyyətlərini dərinlən öyrənməyə və gələcəkdə hədəf dilin nümayəndələri ilə qarşılıqlı əlaqədə mədəniyyətlərarası konfliktlərdən qaçmağa imkan verir [70].

Öz növbəsində, bu növlərin hər birini informativ və interaktivyönümlü mədəniyyətlərarası təlimlərə bölmək olar. İnformasiya xarakterli mədəniyyətlərarası təlimlərdə koqnitiv aspekt əsas əhəmiyyət kəsb edir: öyrənmə və məlumat mübadiləsi. Bu cür təlimlər çox vaxt seminar şəklində keçirilir. İnteraktiv yönümlü təlimlər təkəcə məlumat əldə etməyə deyil, həm də qarşılıqlı fəaliyyətə yönəlib. Əsas diqqət qrup işinə və nəzəri bilikləri daha yaxşı möhkəmləndirməyə və ya interaktiv qarşılıqlı əlaqə prosesində əldə etməyə imkan verən müxtəlif növ interaktiv məşqlərin həyata keçirilməsinə verilir. Alman

alimləri mədəniyyətlərarası təlimdə, o cümlədən təhsildə istifadə olunan bir sıra əsas metod və yanaşmaları aşağıdakı şərtlərlə müəyyən edirlər [67]:

- öz mədəniyyətinin əsas götürüldüyü və onun digər “yad” mədəniyyətlərlə müqayisəsinin mədəni standartlar və ya siyasi və sosial davranış normaları əsasında həyata keçirildiyi təzadlı üsul;
- natiqin (müəllim, tələbə) biliklərin mənimsənilməsi prosesində “vasitəçi” rolunu oynayan, aparıcı rolu üzərinə götürdüyü paylayıcı və ya təlimatlandırıcı yanaşma;
- tələbələrin müəyyən hərəkətləri yerinə yetirmə ehtiyacına əsaslanan interaktiv metod. İnteraktiv metod tələbələrə mədəniyyətlərarası ünsiyyət əlaqələrinin gedişatına öz və “yad” mədəni davranış nümunələrinin, qavrayış, hərəkətlərin təsirini daha yaxşı bilməyə və dərk etməyə imkan verir. Eyni zamanda mümkün anlaşılmazlıqlar və problemlər təhlil edilir və onların aradan qaldırılması üçün strategiyalar hazırlanır;
- açıq, layihə yönümlü öyrənmə texnologiyalarına əsaslanan əməkdaşlıq üsulu.

Y.Boltenin fikrincə, əməkdaşlıq metodu, ilk növbədə, mədəniyyətlərarası birgə layihələri, o cümlədən mədəniyyətlərarası görüşlər çərçivəsində birgə işi əhatə edir [70]. Bu metodların hər biri müəyyən bir mədəniyyətlərarası təlim növü üçün ən uyğun olan müəyyən məşqlər toplusuna malikdir, məsələn, ümumi mədəni informativ təlim üçün, ən uyğun olanı ümumi mədəni assimilyatorların təhlili, mədəniyyətlərarası ünsiyyət nəzəriyyəsi və seminarlar, mədəniyyətlərarası psixologiya, tədris videoları və onların təhlili, təcrid olunmuş halların təhlili.

Ali təhsil müəssisəsi səviyyəsində mədəniyyətlərarası təlimin alman dilinin tədrisi prosesində keçirilməsinə gəldikdə, müxtəlif təlim texnologiyalarının tətbiqi məqsədəuyğundur. Mədəniyyətlərarası təlimlərdən fərqli olaraq, məsələn, Çin ilə əməkdaşlıq edən və mədəni cəhətdən xüsusi təlimlərin keçirildiyi bir şirkətin işçiləri, mədəniyyətlərarası təlimi yalnız müəyyən bir hədəf mədəniyyətinə diqqəti yönəltməməli, həm də öyrənilən dilin nəzəri materialı bütövlükdə əhatə edilməlidir. Buna görə də bu cür təlimlərin keçirilməsi üçün məşqlər müxtəlif

olmalıdır. Mədəniyyətlərəarası xarici dil hazırlığı və linqvistik tələbələrin təhsili çərçivəsində mədəniyyətlərəarası xarici dilin leksik və ünsiyyət bacarıqlarının səmərəli inkişafı üçün təlim xarici dildə aparılmalıdır. Ehtimal olunur ki, mədəniyyətlərəarası təlimlər “Mədəniyyətlərəarası ünsiyyət” fənninin əsas nəzəri komponentləri mənimsənilədikdən sonra keçirilir.

Maarifləndirici mədəniyyətlərəarası təlimin həyata keçirilməsi çərçivəsində müəllimin suallarının cavablandırılmasını nəzərdə tutan adi seminara deyil, tələbələrin interaktiv qarşılıqlı əlaqəsinə və müəyyən mədəniyyətlərəarası məşqləri yerinə yetirməklə öyrənilən materialın dərin təhlilinə diqqət yetirilir [43]. Ali məktəb səviyyəsində istifadə üçün uyğun olan ən ümumi üsullar mədəniyyətlərəarası tapşırıqlar üzərində qrup işi, mədəniyyətlərəarası rol oyunu, mədəniyyətlərəarası simulyasiya, mədəni assimilyasiya metodu, tək halların təhlili, problem situasiya təhlili, mədəni ziddiyyətlər metodu, layihə metodu, distant təhsil texnologiyalarının tətbiqi zəruridir.

Mədəniyyətlərəarası təlim bilik, bacarıq və mədəniyyətlərəarası ünsiyyətin şəxsi təcrübəsinin mübadiləsini nəzərdə tutur və belə bir mübadilə qrup işi çərçivəsində həyata keçirmək üçün son dərəcə səmərəlidir. İnsan davranışının mədəniyyəti sahəsində tədqiqat aparən K.Reyxin fikrincə, qrup işi tələbələrə tədrisin səmərəliliyini əhəmiyyətli dərəcədə artıran xüsusi sosial formadır [70]. Mədəniyyətlərəarası tapşırıqlar mədəniyyətlərəarası təlimin aşağıdakı elementlərinə hazırlıq kimi və ya tələbələrin biliklərinin monitorinqi vasitəsi kimi istifadə oluna bilər. Məsələn, “Mədəniyyətlərəarası ünsiyyətin əsas şərtləri” mövzusunda nəzarət etmək üçün biz qruplarda tələbələri “anlayışlar ağacı” tərtib etməyə dəvət edə bilərik (ümumi anlayışı seçin və onu daha konkret olanlara ayırın) və sonra onlardan xahiş edə bilərik: anlayışların seçiminə şərh verin, həmçinin onların təriflərini xatırlayın. Belə qrup işi iştirakçıların bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqəsini təmin edir, həm də onların bilik və fikir mübadiləsinə şərait yaradır. Əhəmiyyətli bir məqam ondan ibarətdir ki, qrupların tərkibi elə dəyişdirilməlidir ki, tələbələr eyni sinif yoldaşları ilə işləməyə alışmasınlar, fərqli insanlarla ünsiyyət qurmağı bilsinlər.

Mədəniyyətlərarası təlimin ən çox istifadə olunan komponentlərindən biri mədəniyyətlərarası rol oyunudur. Rol oyunları əsasən konkret problemə yönəldilir, onların əsas xüsusiyyəti isə fikirlərin sərbəst ifadə edilməsi və azad söz olmasıdır [68]. Rol oyunu keçirərkən iştirakçılar bu və ya digər rol tərəfindən müəyyən edilmiş konkret tapşırığı yerinə yetirməli, həmçinin digər oyunçuların hərəkətlərinə adekvat cavab verə bilməlidirlər.

Rol oyununun gedişatını müəllimin və digər tələbələrin simasında “müşahidəçilər” izləyə bilər, onlar “oyunçuların” hərəkətlərini şərh etməli və bütövlükdə rollu oyuna qiymət verməlidirlər. Rol oyunu müxtəlif məqsədlərə xidmət edə bilər, əsas məqsədlərdən biri müxtəlif insanlarla ünsiyyət qurmağı öyrənməkdir. Mədəniyyətlərarası rollu oyuna gəldikdə, bu metodun bilavasitə məqsədi mədəniyyətlərarası ünsiyyət situasiyalarında zəruri olan bacarıq və keyfiyyətlərin inkişafı və öyrədilməsidir [68].

Mədəniyyətlərarası təmasların, mədəniyyətlərarası anlaşılmazlıqların və münaqişələrin qurulması vəziyyətlərində oynayan oyun iştirakçıları müxtəlif mədəniyyətlərin nümayəndələrinin xüsusiyyətləri və davranış normaları haqqında daha çox məlumat əldə edirlər, anlayış və empatiya öyrənirlər, həmçinin mədəniyyətlərarası kommunikativ xarici dil bacarıqlarını effektiv şəkildə inkişaf etdirirlər. Oyunun gedişatı və iştirakçıların bir-biri ilə ünsiyyəti xarici dildə həyata keçirildiyindən dilin real olaraq mənimsənilməsi baş verir.

Mədəniyyətlərarası simulyasiya həm də mədəniyyətlərarası xarici dil bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün son dərəcə təsirli bir üsuldur. Mədəniyyətlərarası simulyasiya, öz növbəsində, mədəniyyətlərarası rol oyununun xüsusi təqdimidir.

Mədəniyyətlərarası simulyasiya, mədəniyyətlərarası münaqişələrin həlli sahəsində mütəxəssis K.H.Mayerə görə, mədəniyyətlərarası qarşılıqlı əlaqə situasiyalarının təqlididir. Eyni zamanda, iştirakçılar mədəniyyətlərarası ünsiyyətin belə bir vəziyyətini modelləşdirərək, onların mədəni normalarına riayət etməklə müxtəlif mədəniyyətlərin nümayəndələri kimi çıxış edirlər. İştirakçıların əsas vəzifəsi digər mədəniyyətlərin nümayəndələri kimi çıxış edən oyunçularla əlaqə və

əməkdaşlıq tələb edən müəyyən tapşırığı yerinə yetirməkdir. Qeyri-mövcud mədəniyyətlərin nümayəndələrinin rollarının oynaya biləcəyi mədəniyyətlərəarası rol oyunundan fərqli olaraq, mədəniyyətlərəarası simulyasiyalar konkret hədəf mədəniyyətlərə istiqamətlənməni nəzərdə tutur.

Problemlə ünsiyyət vasitələrindən istifadə üsulu A.Tomas və A.Utlerin qeyd etdiyi kimi, ötən əsrin 70-ci illərində geniş yayılmış və hələ də öz aktuallığını itirməmişdir [61]. “Kritik insident” mədəniyyətlərəarası ünsiyyətin problemlə və ya konfliktli vəziyyəti kimi başa düşülür, burada ünsiyyət tərəfdaşlarının qavrayışı, davranışı və hərəkətlərinin qiymətləndirilməsində mədəni müəyyən edilmiş fərqlər mədəniyyətlərəarası qarşılıqlı əlaqə prosesində pozulmalara səbəb olur.

Ali təhsil səviyyəsində xarici dillərin mədəniyyətlərəarası kontekstdə öyrənilməsi tədqiqatçı A.Şumanın vurğuladığı kimi, tənqidi insidentlər mətn şəklində təqdim olunan mədəniyyətlərəarası situasiyaların təhlilinin digər növlərindən onların qısalığı və “problem hadisəyə” konsentrasiyası ilə (ayrı-ayrı halların təhlili, mədəniyyətlərəarası dialoqların stenoqramı və s.) fərqlənir [61].

Tələbələrin mədəniyyətlərəarası təlim və tərbiyəsində problem hadisələrin metodu stereotiplərin minimuma endirilməsinə və neytrallaşdırılmasına, mədəniyyətlərəarası ünsiyyətlər kontekstində analitik bacarıqların inkişafına kömək edir.

Mədəni təzadlar metodu mədəniyyət normaları və ya “standartlar” səbəbindən davranış, hərəkət tərzini və düşüncədəki əsas fərqləri öyrənmək və təhlil etmək üçün istifadə olunur. “Mədəni standartlar” dedikdə, müəyyən mədəniyyət nümayəndələrinin əksəriyyəti tərəfindən norma kimi qəbul edilən qavrayış, təfəkkür, qiymətləndirmə və hərəkət növləri başa düşülür [59;60]. Eyni zamanda həm öz davranışları, həm də başqa mədəniyyətlərin nümayəndələrinin davranışları mədəniyyət standartları əsasında tənzimlənir və qiymətləndirilir.

Xarici dillərin öyrənilməsində mədəniyyətlərin mədəni standartları nöqtəyindən nəzərindən müqayisəsi heç də az əhəmiyyət kəsb etmir, çünki bu, ümumi cəhətləri və fərqləri vurğulamağa imkan verir ki, bunun əsasında mədəniyyətlərəarası ünsiyyət prosesini qurmaq daha asan olacaq. Mədəniyyətlərəarası xarici dil tədrisi

çərçivəsində bu metodun uğurla həyata keçirilməsinin şərtlərindən biri də hədəf dilli olanların (məsələn, mübadilə tələbələri və ya ana dilini bilən müəllimlər) praktiki təlimlərə cəlb edilməsidir. Tələbələr və hədəf mədəniyyətin nümayəndələri mədəniyyətlərarası ünsiyyət situasiyalarını öz “bucaqlarından” nəzərə alaraq həm davranışlarını, həm hərəkətlərini, həm də öz mədəniyyət xüsusiyyətləri nöqtəyindən şərh və izahat verə bilən başqa mədəniyyət nümayəndələrini ən yaxşı şəkildə müqayisə edə bilməsidir.

Tədrisdə mədəniyyətlərarası təlimin tətbiqi çərçivəsində daha az təsirli olan tək halların təhlili metodudur. Bu metodun tətbiqi çərçivəsində təlim iştirakçıları təsvir olunan mədəniyyətlərarası ünsiyyət problemini təhlil edə və onun mümkün həllini tapa bilsinlər deyə, əsasən faktiki baş vermiş hadisələri özündə əks etdirən situasiyanın təqdimatı (əsasən yazılı şəkildə) baş verir [33-34].

Təcrid olunmuş halların təhlili metodunun tədqiqatçısı K.O.Kasperin fikrincə, o, mədəniyyətlərarası ünsiyyətin konfliktli situasiyalarının necə yarana və davam edə biləcəyini nümayiş etdirmək, habelə mədəniyyətlərarası dialoqda iştirak edənlərin mədəni fərqlərini öyrənmək və təhlil etmək üçün istifadə olunur. Metodun mərkəzi elementi qrupda həll yolu tapmaq bacarığını (situasiyanın təhlili çox vaxt qrup işi şəklində baş verir), həmçinin öz mövqeyini mübahisə etmək və müdafiə etmək bacarığını öyrədir [34].

Beləliklə, bir sıra bacarıqların yeni təlim texnologiyaları ilə formalaşmasının (mədəniyyətlərarası, kommunikativ, analitik, komanda) uğurlu inkişafı var.

Digər təlim, mədəni assimilyasiya metodu tək halın təhlili metodunun bir variantıdır. Əsas xüsusiyyət metodun mədəni təbiəti, yəni onun müəyyən bir mədəniyyət üzərində cəmlənməsidir.

Mədəniyyətlərarası idarəetmə sahəsində mütəxəssis J.Rotlaufanın fikrincə, mədəni assimilyator müxtəlif mədəniyyətlərin nümayəndələri arasında qarşılıqlı əlaqənin tipik problem vəziyyətlərinin təsviridir [34]. Mədəni assimilyatorların təhlili vasitəsilə tələbələr mədəniyyət standartları və onların konkret mədəniyyətlərin nümayəndələrinin mədəniyyətlərarası ünsiyyət vəziyyətlərinə təsiri ilə tanış olmaq üçün konkret nümunələrdən istifadə edə bilirlər. Hər bir

assimilyator üçün ətraflı, əvvəlcədən müəyyən bir mədəniyyət baxımından ən düzgün variantı seçmək lazımdır [34]. Tələbələr öz seçimlərini təqdim etdikdən sonra müəllim təklif olunan variantlardan hansının hədəf mədəniyyətə daha uyğun, hansının isə yanlış olduğunu izah etməlidir.

Mədəni assimilyatorun təhlilinin mənası, müəyyən bir mədəniyyətin nümayəndələrinin mədəniyyətlərarası ünsiyyətdə problemlə vəziyyətlərin meydana gəlməsini necə izah edəcəyini, habelə bu mədəniyyətin nümayəndələrinin əksəriyyətinin belə vəziyyətlərdə hansı hərəkətləri edəcəyini öyrənməkdir.

Hazırda layihə metodu tədrisdə, o cümlədən mədəniyyətlərarası öyrənmə çərçivəsində getdikcə genişlənir. Təhsil kontekstində layihə qrup işini əhatə edən bir sıra planlaşdırılmış hərəkətləri özündə cəmləşdirən tədris prosesinin təşkili metodudur. Layihə iştirakçıları arasında kifayət qədər çevik və sürətli fikir mübadiləsi imkanı, eləcə də peşəkar fəaliyyətdə istifadə üçün əlavə təlim materialları əhəmiyyətlidir. Mədəniyyətlərarası layihə dərslərinin əsas xüsusiyyətləri tələbələrin oriyentasiyası, özünü təşkili, praktiki aspektlərə yaxınlığı və iştirakçılar arasında sıx qarşılıqlı əlaqədir.

Mədəniyyətlərarası ünsiyyət sahəsində layihə müxtəlif formalarda, məsələn, tələbələrin tədqiqat komponentindən istifadə etməklə nəzəri materiallara dair biliyə nəzarət çərçivəsində həyata keçirilə bilər. Tələbələrin mədəniyyətlərarası xarici dil bacarıqlarının inkişafına və ümumilikdə mədəniyyətlərarası əməkdaşlığın inkişafına yönəlmiş mədəniyyətlərarası ünsiyyət sahəsində beynəlxalq layihələrin həyata keçirilməsi xüsusi yer tutur. Belə layihələrin həyata keçirilməsi çox vaxt ənənəvi texnologiyalardan istifadə etməklə həyata keçirilir.

Mədəniyyətlərarası tədris çərçivəsində distant təhsil texnologiyaları təcridən tətbiq olunur və belə təlimdə J.Bolten yeni texnologiyaları təyin edir. Bu təlimlə Y.Bolten rəqəmsal mediadan və əsasən internetdən öyrənmə vasitəsi kimi istifadə edən təlim formalarını araşdırır [70].

İnternet distributiv, interaktiv və əməkdaşlıq üsullarının tətbiqi çərçivəsində istifadə olunarsa, mədəniyyətlərarası xarici dil bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi vasitəsi kimi çıxış edə bilər. Distribyutor metodu vasitəsi kimi internet tələbələrə

xarici dillərdə mədəniyyətlərarası ünsiyyətin bəzi nəzəri mənbələri ilə tanış olmaq, dinləmək və ya müəllimlərin xarici dil mühazirələrinə baxmaq, mədəniyyətin xüsusiyyətlərini müəyyən etmək üçün mədəniyyətlərarası ünsiyyət üzrə testlər aparmaq imkanları yaradır.

Tələbələrə konkret mədəniyyətlərin nümayəndələrinin mədəni xüsusiyyətlərini daha dərinləndirən dərk etməyə imkan verən ölkəşünaslığa və ya mədəniyyətlərin müqayisəsi aspektinə həsr olunmuş xarici dilli mədəniyyətə aid tədris materialları xüsusi dəyəərə malikdir.

İnteraktiv metodlara gəldikdə, mədəniyyətlərarası xarici dil təlimi internet vasitəsilə qrup qarşılıqlı əlaqə imkanlarını nəzərdə tutan vebinarlar formatında həyata keçirilə bilər. Bununla belə, Y.Boltenin vurğuladığı kimi, bu halda internetin imkanları məhduddur, çünki, məsələn, “üz-üzə” interaktiv qarşılıqlı əlaqə istisna edilir, müvafiq olaraq, rol oynama və simulyasiya üsullarından istifadə etmək imkanından xaric edilmişdir [70]. Buna baxmayaraq, internetin əhəmiyyətli bir üstünlüyü var – o, sərhədlərdən asılı olmayaraq mədəniyyətlərarası ünsiyyətə imkan verir ki, ondan əməkdaşlıq vasitəsi kimi, məsələn, mədəniyyətlərarası layihələr sahəsində istifadə edilsin.

Videokonfrans, e-poçt və messenger vasitəsilə mesajlar formatından istifadə edərək müxtəlif ölkələrdən olan layihə iştirakçıları bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqə qura bilər və bununla da mədəniyyətlərarası xarici dil bacarıqlarını inkişaf etdirməyi bacarırlar. İnternet daha sonra digər mədəniyyətlərin nümayəndələri ilə bilik və təcrübə mübadiləsi üçün vasitə rolunu oynayır, öyrənmə strategiyalarının həyata keçirilməsini təmin etməyə, mədəniyyətlərarası bacarıqları inkişaf etdirməyə və ali təhsil səviyyəsində mədəniyyətlərarası əməkdaşlıq sahəsinə müsbət təsir göstərməyə kömək edir.

Yuxarıda deyilənləri ümumiləşdirərək belə nəticəyə gəlmək olar ki, yeni təlim texnologiyaları (metodları) dilçi tələbələrin mədəniyyətlərarası xarici dilin tədrisi və tərbiyəsinin ən yaxşı praktiki vasitələrindən biridir. Mədəniyyətlərarası təlim bir sıra bacarıqların inkişafını təmin edir – ünsiyyət, analitik, komanda, əməkdaşlıq. Nəzəri materialların birləşdirilməsinin bir hissəsi kimi istifadə edilə

bilən təlim komponentlərinin müxtəlifliyi dərslərin geniş növlərini təmin edir və müxtəlif təlim texnologiyalarından, o cümlədən distant təhsildən istifadə mədəniyyətlərarası təlimi tələbələrin mədəniyyətlərarası səriştəsini formalaşdırmaq üçün effektiv və əlverişli vasitəyə çevirir.

1.3. Yeni təlim texnologiyalarının strukturu, xarakterik xüsusiyyətləri və prinsipləri

Xarici dillərin tədrisində yeni təlim texnologiyalarının strukturunu, xarakterik xüsusiyyətlərini öyrənmək, informasiya kommunikativ texnologiya kimi aspektləri müəyyənləşdirmək təlimin təşkilinə verilən tələblərdən biridir. Yeni təlim texnologiyalarının tədrisin təşkilinə təsir etdiyi əsas xüsusiyyətləri:

1. Təlimin kompüterləşməsi ilə əlaqədar müəllim fərqli düşünməlidir. O, dərslərin yeni modelini və quruluşunu, tədris fəaliyyətini yeni, fəal şəkildə informasiya texnologiyaları ilə təqdim etməlidir. Müasir müəllim bunu etməlidir:
 - zamanın tələblərinə cavab verən;
 - çevik olmaq, yenidən qura bilmək;
 - fəaliyyətlərlə ayaqlaşan;
 - vaxtı, yeni istiqaməti müəyyənləşdirən.
2. Təlimdə yeni pedaqoji texnologiyalar:
 - kompüter təhsili aparır;
 - böyük motivasiya materialı ilə böyük imkanlar açır;
 - komputer nəticələrinin məxfiliyinə zəmanət verir.

Belə ki, yeni təlim texnologiyaları ilə tədrisdə tələbələrin özünə inamı azalmır və sinifdə psixoloji olaraq rahat atmosfer yaradılır. Kompüter təliminə uyğun olaraq bəzi prinsipləri öyrənməklə, tələbələr özləri işin tempini, çətinlik səviyyəsini və s. seçə bilirlər.

3. Tədris prosesində kompüterdən istifadə sinifdən kənar fəaliyyətlərə imkan verir ki, aşağıdakı problemlər həll edilsin:

- fərdiləşdirmə və təlimin fərqləndirilməsi;
- öyrənmək üçün motivasiya;
- işləyərkən çətinliklərdən qaçınmaq;
- çap edilmiş təlimatlar;
- vaxt çatışmazlığı, kifayət qədər vaxtın olmaması.

4. Multimedia:

- istifadəsi asan, intensivləşdirilmədə rolu əhəmiyyətlidir;
- dərs və onun emosional təsirini artırır;
- öyrənənlərin sayı çoxdur;
- -dövrümüzün obyektiv reallığına çevrilib;
- müəllimin köməyi əvəzinə, multimediyadan istifadə edilir;
- kommunikativ səriştələr formalaşır;
- yeni forma və metodlardan istifadə etməyə imkan verir;
- yeni təlim tərəkür ideologiyasını inkişaf etdirir.

5. Əvvəllər qəbul edilmiş öyrənmə modeli:

- təlim texnologiyasının mərkəzində müəllim dayanır;
- təlimin mahiyyəti biliyin ötürülməsindən ibarətdir (faktlar);
- tələbələr arasında rəqabət;
- öyrənənlər sinifdə passiv rol oynayırlar.

6. Yeni öyrənmə modeli:

- tələbə öyrənmə texnologiyasının mərkəzindədir;
- müəllimin rolu öyrənməyi öyrətməkdir;
- təhsil fəaliyyətinin mərkəzində əməkdaşlıq dayanır;
- öyrənənlər tədrisdə fəaldırlar;
- texnologiyanın mahiyyəti inkişafdır;
- kommunikativ səriştə bacarığı;
- öz-özünə təhsil.

7. Multimedia alətləri əsas vəzifələri həll etməyə imkan verir:

- tələbələrin tədris işinin aktivləşdirilməsi;
- real ünsiyyətin doğma dildə danışanlarla təmin edilməsi;

- tədris prosesinin iştirakçılarının tez bir zamanda çıxışının təmin edilməsi;
- məlumat mərkəzləşdirilmiş şəkildə informasiya sistemində saxlanılır;
- müəllimlər, pedaqoji təcrübə mübadiləsi və didaktik materiallar arasında qarşılıqlı əlaqənin təmin edilməsi.

8. İnternet:

- şəbəkədə müxtəlif məlumatlar paylaşmağa imkan verir: mətnlərdən tutmuş şəkillər, səs, video və istifadə edilən onlayn lüğətlər;
- müxtəlif mənbələrdən istifadə edilən məlumatlar.

Xarici dil öyrənməkdə əsas məqsəd kommunikativ səriştənin formalaşmasıdır. Digər məqsədlər (təhsil, tərbiyəvi, inkişaf etdirici) əsasən kommunikativ yanaşmada ünsiyyət qurma əlaqələrini öyrənməyi əhatə edir və qabiliyyətin mədəniyyətlərarası qarşılıqlı əlaqədə formalaşması üçün fəaliyyət göstərməsi əsasdır. Yeni təlim texnologiyaları qrupuna daxil olan internet istifadəçilərə müxtəlif məlumat və resurslar təklif edir. Bura baza xidmətlər dəsti daxil ola bilər:

- e-poçt, xəbər qrupları;
- videokonfrans imkanı;
- öz məlumatlarını dərc etmək;
- öz saytını yaratmaq;
- səhifənin veb serverdə yerləşdirilməsi, informasiyaya çıxış.

Alman dilinin tədrisində və ya hər hansı digər xarici dilin tədrisində kompüter texnologiyasının tətbiqi tələbələrə imkan verir ki, prinsipcə yeni səviyyədə xarici dilə yiyələnsin və daha yaxşı, arzu olunan mərhələyə çatdırılmasına qədər dil biliyi imtahanlarına hazır etsin. Yeni təlim texnologiyaların xarici dillərin tədrisində tətbiqi aşağıdakı prinsipləri əhatə edir:

1. Xarici dilin tədrisində kompyuter texnologiyasının tətbiqi;
2. Tədris proqramları üçün elektron media;
3. Test üçün proqramlar və onlayn sınaq;
4. İnternet resurslarından istifadə dərsi;

5. Müəllimlərin özünütəhsil imkanları;

6. Təhsil proqramları.

Hal hazırda təhsil proqramları çoxdur və müxtəlif bacarıq səviyyələri üçün proqramlar hazırlanır. Alman dilinin başlanğıc səviyyəsindən oyunlar, komikslər, mahnılar, şeirlər, sayğacların sayılması və s. üsullar son səviyyəyə qədər, məsələn, imtahanlara hazırlaşmaq üçün tətbiq edilir. Ən ümumi olanlar tədrisdə faydalı proqramlar adlanır və onlar: internetdə seçimləri ilə fərqlənən təlim proqramlarını, lüğətləri, şərhələrlə onlayn sınaq və onların xülasəsini, vaxta qənaət axtarışını çox asanlaşdırır.

Mövcud proqramlar arasında dili interaktiv öyrənmək hər yaşda olan uşaqlar üçün əlverişlidir. Məsələn:

- yaşadığı şəhər haqqında yalnız alman dilində danışır;
- interaktiv lüğət və şəkillərlə sözləri öyrənir;
- bütün tapşırıqları həll edir;
- müxtəlif orfoqrafiya məşqləri, tələffüz, nitq qavrayışı və oxumaq;
- 7500-dən çox müxtəlif audio faylları.

Lüğətin öyrədilməsi aşağıdakıları əhatə edir:

- yeni lüğətin tətbiqi üzərində işləmək;
- təkmilləşdirilmiş leksik material;
- leksik oyunlar;
- onlayn məsləhət.

Yeni leksik vahidlərin tətbiqi:

- tələbələr saytla tanış olub, öyrənilən mövzu üzrə lüğəti möhkəmləndirir;
- müəllimin vəzifəsi istənilən mövzu ilə bağlı məlumat saytı seçməkdir: məsələn, dərsin məqsədi "Səyahət" və ya "Oteldə" mövzusuna aid məlumatların əldə edilməsi və öyrənilməsidir. Saytı tapın və turistlərə məlumat verilməsi üçün leksik cəhətdən maraqlı, zəngin və gözəl təsvir edilmiş otelləri seçin. Oteli onlayn rezervasiya edin və araşdırın: viktorinaların və oyunların internet versiyaları məşhur TV şouları

təqdim edəcək və maraqlandığınız oyunlara keçidin alınması mümkün olacaq.

İnternetdə bir çox saytlar müəyyən nitq strukturlarının, dil kateqoriyaların və ya funksiyaların axtarışı üçün əlverişlidir. Məsələn, www.teenadvice.org saytı ilə işləmək dil materiallarının seçilməsi üçün yaxşıdır. “Gənclərin problemləri” və ya “Şəxsiyyəti və xarakterini formalaşdıran” mövzuları yeniyetmələri və eyni zamanda tələbələri səmimiyyətə çağırmağa imkan verir və qruplar “Xarakter”, “Ünsiyyət”, “Hisslər” mövzularında mühüm lüğət tərkibi ilə zəngin səmərəli dialoq yaradır [56].

Şifahi nitqin öyrədilməsi:

- global şəbəkədə çoxlu mövzular var;
- rəngarəng və daim dəyişən müzakirələr;
- illüstrativ materiallar;
- müəllim, dərsin məqsəd və vəzifələri seçimdən asılı olacaq;
- hər yeni dərs üçün mövzular. Məsələn, müəllim muzeyi sizə interaktiv təqdim edir və problemləri müzakirə ilə aparır;
- zəka, yaddaş, düşüncə inkişaf tempi ilə bağlı müzakirə təşkil edilir: müasir elm, onun müsbət və mənfi cəhətləri.

Xarici dilin tədrisində layihə metodikası:

- layihə metodu maraq oyadır;
- uşaqları cəlb edir;
- tədqiqat fəaliyyəti yaradır.

Qeyd edək ki, tələbələrin bacarıqlarının reallaşdırılması, akademik fənlər də müxtəlif inteqrasiya etməyə imkan verir və təlimi əməkdaşlıqla təşkil edir.

Son illər təhsildə yeni informasiya texnologiyalarından istifadə məsələsi getdikcə daha çox aktuallaşır. Bunlar tək-cə yeni texniki vasitələr deyil, həm də təlimin yeni forma və metodları, təlim prosesinə yeni yanaşmadır.

İKT-nin pedaqoji prosesə tətbiqi tədrisi müasir, daha yüksək səviyyədə həyata keçirildiyindən müəllimin kollektivdə nüfuzunu artırır. Bundan əlavə, peşəkar səriştələrini inkişaf etdirən müəllimin özünün özünə inamı artır. Hazırda

müxtəlif mənbələrdən informasiya qəbul etmək, ondan istifadə etmək və onu yarada bilmək lazımdır. İKT-nin geniş tətbiqi müəllimə öz fənninin tədrisində yeni imkanlar açır, eyni zamanda onun işini xeyli asanlaşdırır, tədrisin səmərəliliyini artırır, tədrisin keyfiyyətini artırır.

1. İKT tətbiqi sistemini aşağıdakı mərhələlərə bölmək olar [49]:

Mərhələ 1: Konkret təqdimat tələb edən tədris materialının müəyyən edilməsi, tədris proqramının təhlili, tematik planlaşdırmanın təhlili, mövzuların seçilməsi, dərs növünün seçilməsi, bu növ dərsin materialının xüsusiyyətlərinin müəyyən edilməsi;

Mərhələ 2: İnformasiya məhsullarının seçilməsi və yaradılması, hazır təhsil media resurslarının seçilməsi, özü tərəfindən məhsulun yaradılması (təqdimat, təlim, təlim və ya nəzarət);

Mərhələ 3: İnformasiya məhsullarının tətbiqi, xarici dil dərslərinə tətbiqi, tələbələrin elmi-tədqiqat fəaliyyətinin idarə olunmasında tətbiqi.

Mərhələ 4: İKT-dən istifadənin səmərəliliyinin təhlili, nəticələrin dinamikasının öyrənilməsi, fənn üzrə reytingin öyrənilməsi.

2. Tənqidi düşüncə texnologiyası:

Tənqidi düşüncə dedikdə nə nəzərdə tutulur? Tənqidi təfəkkür istənilən ifadələrə tənqidi yanaşmağa, heç nəyi dəlilsiz qəbul etməməyə, eyni zamanda yeni ideya və metodlara açıq olmağa kömək edən düşüncə növüdür.

Tənqidi düşüncə seçim azadlığının, proqnozun keyfiyyətinin, öz qərarlarına görə məsuliyyətin zəruri şərtidir. Deməli, tənqidi təfəkkür mahiyyətə bir növ keyfiyyətli təfəkkürün sinonimidir. Yeni təlim texnologiyaları adı altında bir sıra beynəlxalq layihələr, aşağıda təqdim edəcəyimiz texnoloji üsullar alman dilinin tədrisi prosesinə daxil olub. “Tənqidi düşüncə texnologiyası”nın konstruktiv əsası tədris prosesinin təşkilinin üç mərhələsinin əsas modelidir [61]:

1. Yaddaşdan xatırlama mərhələsində öyrənilənlər haqqında mövcud bilik və təsəvvürlər “adlanır”, aktuallaşır, şəxsi maraq formalaşır, konkret mövzunun nəzərdən keçirilməsinin məqsədləri müəyyən edilir.

2. Anlama (və ya mənanın həyata keçirilməsi) mərhələsində, bir qayda olaraq, tələbə yeni informasiya ilə təmasda olur. Sistemləşdirilir və tələbə tədqiq olunan obyektin təbiəti haqqında düşünmək imkanı əldə edir, köhnə və yeni məlumatları əlaqələndirərkən suallar yaratmağı öyrənir. Bu prosesdə insanın öz mövqeyinin formalaşması var. Artıq bu mərhələdə bir sıra üsullardan istifadə edərək, materialın başa düşülməsi prosesini müstəqil şəkildə izləmək mümkündür.
3. Refleksiya (refleksiya) mərhələsi tələbələrin yeni bilikləri möhkəmləndirmələri və onlara yeni anlayışları daxil etmək üçün öz ilkin fikirlərini fəal şəkildə yenidən qurmaları ilə xarakterizə olunur. Bu model çərçivəsində iş zamanı tələbələr informasiyanın inteqrasiyasının müxtəlif yollarını mənimsəyir, müxtəlif təcrübələri və ideyaları başa düşmək əsasında öz fikirlərini inkişaf etdirməyi öyrənir, nəticələr və məntiqi sübut zəncirləri qurur, başqalarına münasibətdə düzgün fikirlərini aydın, inamla ifadə edirlər. Pedaqoji mükəmməllik elmin, texnikanın və onların məhsulu olan informasiya texnologiyasının mövcud inkişaf səviyyəsinə uyğun gələn bilik və bacarıqların vəhdətinə əsaslanır.

Yeni təlimin xarakterik xüsusiyyətləri və prinsipləri tənqidi təfəkkürün inkişafı üçün texnologiyanın aşağıdakı funksiyalarını əhatə edir:

- a. Motivasiya (yeni mövzuya marağın oyanması);
- b. Məlumat xarakterli (mövzu ilə bağlı mövcud biliklərin məşqi);
- c. Ünsiyyət (münaqişəsiz fikir mübadiləsi);
- d. Məzmunu mənalandırmaq;
- e. Məlumat (mövzu ilə bağlı yeni məlumatların əldə edilməsi);
- f. Sistemləşdirmə (alınan məlumatların bilik kateqoriyalarına təsnifatı);
- g. Refleksiya;
- h. Ünsiyyət (yeni məlumatlar haqqında fikir mübadiləsi);
- i. İnformasiya (yeni biliklərin əldə edilməsi);
- j. Motivasiya (məlumat sahəsini daha da genişləndirməyə cəlb edilmə);

k. Qiymətləndirmə (mövcud biliklərin analizi, prosesin qiymətləndirilməsi).

Alman dilinin tədrisində tənqidi təfəkkürün inkişafına əsas metodik üsullar və yeni təlim texnologiyaları təsir edir: “Klaster” qəbulu, cədvəl, beyin fırtınası, ziqzaq, “İdeyalar səbəti”, nəzarət sualları metodu, “Mən bilirəm./ bilmək istəyirəm ... / öyrəndim ...”, rol layihəsi, bəli – yox, “Sorğu”, “müzakirə” və s. Bu texnologiyalar müasir dərslərin bütün mərhələlərində tələbələrin fəal iştirakının təşkilinə səbəb olur.

Alman dilinin yeni təlim texnologiyaları ilə öyrənilməsi prosesi ali məktəb tələbələrinin dilə olan maraqlarını yüksəltməklə yanaşı, həm də onların müstəqil fəaliyyətinə və şüurlu nəticənin əldə edilməsinə səbəb olur.

II FƏSİL

ALMAN DİLİNİN TƏDRİSİ ZAMANI YENİ TƏLİM

TEXNOLOGİYALARININ TƏTBİQİ YOLLARI

2.1. Yeni təlim texnologiyalarının tədrisdə istifadə üsulları

Xarici dillərin tədrisində yeni təlim texnologiyalarından istifadə prosesi kifayət qədər müasir dövrdə aktualdır. Təhsil sistemində bu gün innovativ ideyalara və tədris metodlarına üstünlük verən yeni tendensiyalar nəzərə alınır. Məhz yeni təlim texnologiyalarından istifadənin ali təhsilin hər bir mərhələsində həyata keçirilməsi dilin kefiyyətli mənimsəməsinə imkanlar açır.

Belə ki, həm tələbələrin, həm də müəllimlərin yaradıcı potensialı xarici dil dərslərində aşkar olunur. Bildiyimiz kimi, dil öyrənmənin ilkin mərhələsində tələbə fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsinin aparıcı forması təlimin müxtəlif elementləridir. Bu, təlim elementləri emosional və zehni gərginlik tələb edən mütəşəkkil fəaliyyətdir [61]. Hətta, təqdim edəcəyimiz yeni təlim texnologiyaları dilin mənimsənməsi prosesində zəif tələbələr üçün də uyğundur.

Alman dilinin tədrisində öyrənmə həvəsi, dil mühiti təlim nəticələrinə faydalı təsir göstərir və dil materialı hiss olunmaz şəkildə mənimsənilir. Pedaqoji prosesdə yeni təlim texnologiyalarının əhəmiyyətinin zəruriliyi, ilk növbədə, bir çox müəllimlərin və tələbələrin nitqinin inkişafı, yəni nitq bacarıqlarının təkmilləşdirilməsi ilə izah olunur. Yeni təlim texnologiyaları ilə tədris etmək istəyi:

- hər bir tələbənin maksimum yaradıcılıq fəaliyyətini təmin edən iş formalarının axtarışına səbəb olur;
- yeni əyani vəsaitlərin axtarışı və yaradılması zəruriliyi;
- yeni oyun texnikalarından istifadə istəyi;
- tələbələr üçün ən aktual olan yeni, onların gündəlik həyatı ilə birbaşa əlaqəli ünsiyyət münasibətlərinin tətbiqi icra olunur.

Təlim fəaliyyətinin uğuru daha çox müəllimin tələbələrlə pedaqoji ünsiyyəti təşkil etmək bacarığından, peşəkarlığından asılıdır. Alman dilinin tədrisində əsas məqsəd tələbənin kommunikativ mədəniyyətinin formalaşması və inkişafı, xarici dilin praktiki mənimsənilməsinin öyrədilməsidir.

Hazırda dərslərin hazırlanmasına və təşkilinə böyük tələblər qoyulur. Yeni təlim texnologiyalarından istifadə etmədən, kompüterdə işləmək bacarığı olmadan müasir dərsi təsəvvür etmək mümkün deyil. Bu işin məqsədi müasir mərhələdə, alman dilinin tədrisi prosesində yeni pedaqoji texnologiyaların hansı rol oynadığını göstərməkdir. Məqsədə nail olmaq üçün qarşıya aşağıdakı vəzifələr qoyulmuşdur [49]:

- alman dili fənni üçün yeni təlim texnologiyalarının əsas didaktik funksiyalarını, məqsədlərini, vəzifələrini, imkanlarını açmaq;
- alman dilini daha yaxşı mənimsəmək üçün kompüter proqramlarından istifadə edərkən tələbənin hansı fəaliyyət növlərini həyata keçirə biləcəyini nəzərə almaq;
- alman dilini öyrənmək üçün istifadə olunan bir sıra texnologiyaları təhlil etmək.

Alman dilinin tədrisi zamanı tədqiqat metodları – tədris materiallarının təhlilini, xarici dilin tədrisinə yönəlmiş kompüter proqramlarının hazırlanmasını, alman dili müəllimlərinin təcrübəsi ilə tanışlıq proseslərini araşdırılan mövzuda qarşıya qoyur. İndiki mərhələdə artıq sübut olunmuş, tətbiq olunmuş bir çox dilçi alimlərin (İ.L.Bim, G.Hüseynzadə, Q.V.Roqova) təlim üsulları və texnologiyaları mövcuddur. Bizə, hal- hazırda daha vacib və xüsusilə maraqlı olan yeni təlim texnologiyalarını öyrənmək, tətbiq etmək imkanları verilir:

- səviyyə fərqləndirmə texnologiyası;
- oyun texnologiyası;
- sağlamlığa qənaət edən texnologiyalar;
- multimedia texnologiyaları;
- iş texnologiyası;
- layihə üsulu;

- onlayn təlim;
- interaktiv təlim texnologiyası;
- əməkdaşlıqda öyrənmə.

Təqdim etdiyimiz yeni texnologiyaların təlimin ilkin mərhələsindən istifadə edilməsi yüksək nəticələr verir. Məsələn, layihə metodu:

- bütün layihələr qrupda vizual və didaktik material kimi istifadə olunur;
- tələbələrin mədəniyyət səviyyəsi yüksəlir;
- fənlərarası əlaqələr qurulur;
- fərdin özünə hörməti artır;
- tələbələr bilik əldə etməyi öyrənirlər;
- müasir kompüter texnologiyalarında təcrübə qazanır;
- tələbələr dil biliyinin sərhədlərini genişləndirir, onun praktik istifadəsindən təcrübə qazanırlar.

Layihə işi tələbəni öyrənilən dildə real istifadə vəziyyətinə çatdırır, öz fəaliyyətində xarici dilin öyrənilməsinin məqsəd və imkanlarını dərk etməyə kömək edir və məhsuldar yaradıcılıq fəaliyyətində xarici dillərin mənimsənilməsi prosesini əhatə edir. Müəyyən mövzu üzərində iş zamanı tələbələr kollaj, layihə şəklində yaradıcılıq işlərini yerinə yetirirlər. Onlar iş növünü özləri seçirlər, bu, həm kollektiv layihə (məsələn, “Meine Landschaften”) ola bilər, həm də eyni mövzuda tələbələrin müxtəlif yaradıcılıq tapşırıqlarını yerinə yetirdiyi (məsələn, təqdimatlar) “Almaniya şəhərləri”, “Mənim ailəm”, “Sevdiyim aktyor”, “Mənim iş cədvəlim” kimi fərdi işlər ola bilər.

Oyun texnologiyası tələbələrin aldıkları bilikləri möhkəmləndirmək, aydınlaşdırmaq və genişləndirmək vasitələrindən biridir. Yəni, müəllim dərslərini elə qurmalıdır ki, iştirakçılar oyundan aldığı sevinci hiss etsin.

Qeyd etmək lazımdır ki, aşağı mərhələdə tələbələr arasında oyun fəaliyyətinin nisbəti yuxarı mərhələlərə nisbətən daha çox olduğundan, öyrənmədə və oyunda lazımi nisbətə riayət edilməsini təmin edən tapşırıqların hazırlanması vacibdir. Təcrübə göstərir ki, oyun olmadan materialın yaddaşda möhkəmlənməsi

daha az təsirli olur və həddindən artıq zehni stress tələb edir ki, bu da arzuolunmazdır [57].

Alman dilinin tədrisi prosesinə daxil edilən oyun, tədris metodlarından biri kimi maraqlı, mürəkkəb və canlı olmalı, yeni biliklərin toplanmasına və əvvəllər əldə edilmiş biliklərin möhkəmləndirilməsinə töhfə verməlidir. Oyunun əsas elementi oynanılan roldur(hansı rolun olması o qədər də vacib deyil), o, müxtəlif insan münasibətlərini bərpa etməyə kömək etməklə yanaşı, həm də bu situasiyada nitq mənalı və faydalı olmalıdır. Məsələn, öyrənmə prosesinə ədəbi oyunları daxil edə bilirik və onların əsas personajları öyrənilən ədəbi əsərlərin qəhrəmanları ola bilər.

1. Alman dili dərslərində tətbiq edilən oyunlar nitq bacarıqlarını möhkəmləndirməyə, tələbələrin qrammatik bacarıqlarını təkmilləşdirməyə, məlumatı dinləmək və başa düşmək bacarığını formalaşdırmağa və qısa dialoq aparmaq bacarığını inkişaf etdirməyə yönəldilməlidir. Həm də yadda saxlamaq lazımdır ki, oyun təlim prosesini çox asanlaşdırır və məharətlə hazırlanmış oyun dilin öyrənilməsi üçün ən motivasiyaedici vasitədir. Oyun, özünəməxsus xüsusiyyətləri – emosionallığı, kortəbiiyyəti, məqsədyönlü real nitq ünsiyyətinə mümkün qədər yaxın olan nitq nümunəsinin dəfələrlə təkrarlanmasına imkan yaradan situasiya-dəyişən məşq hesab edilə bilər [57]. Müəllimin auditoriyada yaratdığı şəraitdən, məqsəd və vəzifələrdən asılı olaraq oyun digər fəaliyyətlərlə növbələşməlidir. Eyni zamanda tələbələrə oyun və öyrənmə arasında fərq qoymağı öyrətmək vacibdir. Oyun prosesində onlar qarşısına heç bir təhsil vəzifəsi qoymadan, fərqi nə etmədən nəyisə öyrənir və belə bir oyun inkişafa səbəb olur. Oyun texnologiyası, R.Kayl, D.Şubert, J.Roxe kimi nəzəriyyəçi alimlərin təcrübəsinə görə, effektiv tədris üsullarından biridir, istifadəsi təlim prosesinə tələbələrin motivasiyasını yüksəldir.

2. Dərs üçün seçilən oyunlar adi oyunlardan onunla fərqlənir ki, təxəyyül amili, fantaziya, uydurma situasiyalar sanki arxa plana keçir, müşahidə və diqqət üstünlük təşkil edir. Alman dilinin tədrisi prosesində əsasən kommunikativ səriştəni yaradan təlimə xüsusi diqqət yetirilir. Onlar, ilk növbədə, tələbə təxəyyülünü, ifadəli nitqi inkişaf etdirməkdə faydalıdırlar. Xarici dil dərslərində kommunikativ oyunlar lazımi söz və ifadələri mənimsəməyə imkan verir [57].

Didaktik oyunlar, leksik vahidlərin möhkəm mənimsənilməsinə kömək edən, oyun materialının tələbələrin şifahi nitqinin inkişafına imkan verən ümumi qəbul edilmiş formasıdır. Beləliklə, didaktik oyunlar “tələbələrin auditoriyada aldıkları biliklərin möhkəmləndirilməsi, aydınlaşdırılması və genişləndirilməsi vasitəsidir” [57]. Tədris üçün əyləncəli, didaktik oyunlar bir neçə qruplarla təsnif edilə bilər:

1. Birinci qrupun əsas məqsədi nitq bacarıqlarını formalaşdıran hazırlıq oyunlarıdır. Buraya aşağıdakı məqsədləri nəzərə alan qrammatik oyunlar kimi alt qrup daxildir: tələbələrin nitq yaradıcılıq fəaliyyətinin inkişafına kömək edəcək təbii ünsiyyət münasibəti yaratmaqla, müəyyən qrammatik çətinlikləri ehtiva edən nitq nümunələrindən istifadə etməyi öyrətmək. Həmçinin, burada leksik lüğətdən istifadəni öyrətməklə tələbələrin nitq-təfəkkür fəaliyyətini inkişaf etdirmək vacibdir.
2. İkinci qrupa yaradıcı oyunlar daxil etməklə tələbələrin yaradıcılıq bacarıqlarını inkişaf etdirmək mümkündür. Burada dramatik və rollu oyunlar mühüm yer tutur. Çünki tez-tez müəyyən qrammatik və leksik materialı öyrənən tələbə ondan həyat təcrübələrində istifadə edə bilmir. Belə oyunlar tələbələri yuxarıda göstərilən qrupdan topladığı biliklərdən istifadə etməyə və dərslərin gedişində müstəqil qərarlar qəbul etməyə sövq edir.

Oyun tələbələrin zehni fəaliyyətini aktivləşdirən, təlim prosesini cəlbedici və maraqlı edən, onları narahat edən effektiv təlim vasitəsidir. Bu, dili mənimsəmək üçün güclü bir stimuldur. Psixoloqların (A.A.Leontyev) fikrincə, oyunun yaratdığı motivasiya tədris prosesində təqdim edilməlidir [30]:

- kommunikativ;
- koqnitiv;
- estetik motivasiya ilə.

D.B.Elkonin hesab edir ki, oyun bir insan üçün ən vacib dörd funksiyanı yerinə yetirir:

1. Motivasiya tələb edən sahənin inkişafı üçün vasitələr;
2. Bilik vasitəsi;
3. Zehni hərəkətlərin inkişaf etdirilməsi vasitəsi;
4. Könüllü davranışın inkişaf etdirilməsi vasitəsi.

Oyun həmişə qərar qəbul etməyi əhatə edir – necə hərəkət etmək, nə demək, necə qalib gəlmək. Bu bacarıqlar tələbələrin təfəkkür fəallığını inkişaf etdirir. Təlim prosesində oyunla innovativ funksiyaları və davranış normalarını öyrənirlər. Oyun yeni təlim texnologiyası olaraq xarici dilin formalaşmasına və inkişafına kömək edir. Oyunun dilin mənimsənməsində inkişaf mənası onun təbiətinə xasdır. L.S.Vıqodskiyə görə, oyun üçün həmişə emosiyalar- diqqət, təxəyyül və təfəkkür kimi fəaliyyətlər var [30]. Beləliklə, oyun:

- fəaliyyət;
- motivasiya;
- fərdiləşdirilmiş fəaliyyət;
- komanda vasitəsilə təlim;
- zehni funksiyaların və qabiliyyətlərin inkişafı;
- “şövqlə öyrənmək”.

E.İ.Pazov oyundan xarici dil dərslərində istifadənin 6 əsas məqsədini müəyyən edir:

1. Müəyyən bacarıqların formalaşdırılması, məsələn:
 - təxmin et hara gedirik?
 - kinoya gedəcəksən? – Yox.
 - sən gələcəksən ...?...
2. Müəyyən nitq bacarıqlarının inkişafı, məsələn, “Mənzil” mövzusunı tamamladıqdan sonra oyun keçirə bilərsiniz.

Yeni təlim texnologiyalarından istifadə edərək “Biz Almaniya haqqında nə bilirik” adlı sinifdankənar tədbir keçirməklə tələbələr alman dilində nitq bacarıqlarının və mədəniyyətlərarası ünsiyyətin inkişaf etməsinə nail olurlar. Alman dili bu gün öyrənilən ən mühüm dillərdən biri kimi, tələbələrin marağına səbəb olub.

Dilin keyfiyyətli öyrənilməsi yüksək intensivliyi ilə xarakterizə olunur, dərslər boyu tələbələrin diqqəti cəmləşdirməyi və səylərini sərf etməyi tələb edir. Buna görə də belə intizamda sağlamlığa qənaət edən texnologiyaların tətbiqinə diqqət yetirmək çox vacibdir. Tələbələrin sağlamlığının yaxşılaşdırılması üçün dərslərin təşkili böyük əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, yorğunluğun və həddən artıq yüklənmənin qarşısını almaq üçün dərslər tələbələrin diqqətinin dinamikasına uyğun qurmaq, hər tapşırığın vaxtını, alternativ iş növlərini nəzərə almaq lazımdır: müstəqil iş, oxuma, yazma, dinləmə, suallara cavab vermək, dərsləklə işləmək (şifahi və yazılı), yaradıcılıq tapşırıqları, hər bir dərslərin təşkili üçün yaradıcı, zəruri elementlərdir. Onlar zehni əməliyyatların, yaddaşın inkişafına və eyni zamanda tələbələrin istirahətinə kömək edir. Müxtəlif növlərdə dəyişiklik hər 7-10 dəqiqədən bir aparılmalıdır. Tələbələrin yorğunluğunun qarşısını almaq, eləcə də duruş və görmə pozğunluğunun qarşısını almaq üçün hər dərslərdə istirahət anları qeyd edilməlidir:

- bədən tərbiyəsi;
- dinamik fasilələr;
- istirahət dəqiqələri;
- gözlər üçün gimnastika.

Yeni texnologiyalarla dərslərin təşkili zamanı bədən tərbiyəsi dəqiqələri, bu dəqiqələrdə yorğunluğu aradan qaldırmaq, dayaq-hərəkət aparatını və göz əzələlərini gücləndirmək üçün müxtəlif hərəkətlər yerinə yetirirlər. Təlim materialları dərslərin növündən, məzmunundan asılı olaraq seçilir:

- məşqlər rəngarəng olmalıdır, çünki yeknəsəklik onlara marağı azaldır.
- şeirlər seçərkən çalışmaq lazımdır ki, mətnin məzmunu dərslərin mövzusu ilə uzlaşsın.

- idman dəqiqələrində tələbələr, həmçinin yeni sözləri, ifadələri (bədən tərbiyəsi zamanı yerinə yetirilən hərəkətlərin və hərəkətlərin adlarını) yadda saxlayır, feillərin formalarını düzəldirlər.

Tələbələrin motivasiya sahəsini genişləndirmək üçün dərstdə İKT və kompüter təlim proqramlarından istifadə etmək vacibdir. Alman dili dərslərində kompüterin köməyi ilə biz bir sıra didaktik vəzifələri həll edə bilirik:

- yazı bacarıqlarını təkmilləşdirmək;
- tələbələrin lüğətini zənginləşdirmək;
- alman dilini öyrənmək üçün sabit motivasiya formalaşdırmaq.

Alman dili dərslərində kompüter təlim proqramları ilə işləmə formalarına aşağıdakılar daxildir:

- lüğətin öyrənilməsi;
- tələffüz təcrübəsi;
- dialoq və monoloji nitqin öyrədilməsi;
- yazmağı öyrətmək;
- qrammatik hadisələrin işlənməsi.

Alman dilinin tədrisində yeni təlim materialları, dərslər üçün təqdimatlar və əyani vəsaitlər üçün müstəqil olaraq didaktik və metodik vəsaitlər yaradılmalıdır ki, bu da biliklərin keyfiyyətinin artmasına kömək etsin. Yuxarıdakı tapşırıqların həlli üçün alman dilinin tədrisi ilə bağlı dərslər zamanı Power Point mühitində PC-nin imkanlarından istifadə etmək mümkündür. Bu cür məşğələlər o zaman xüsusilə informativ olur ki, mövzu dərslərdə və dərslər vəsaitlərində kifayət qədər dərinlən açılmayıb və bu məlumatların tələbələr tərəfindən mənimsənilməsi sadəcə zəruridir.

Multimedia təqdimatları yaratmaq üçün Power Point proqramından istifadə etmək lazımdır. Belə ki, “Almaniya və Azərbaycanda bayramlar” mövzusunda, “Ekoloji problemlər” və ya “Sevgililər Günü” və digər xüsusi mövzularda sinifdən kənar tədbirlər üçün təqdimatın hazırlanması dilin öyrənilməsində produktiv fəaliyyətləri inkişaf etdirir.

Alman dili dərslərində kompüterlə öyrənmə tələbəyönümlü yanaşmanı həyata keçirməyə imkan verir, təlimin fərdiləşdirilməsini və differensiallaşdırılmasını təmin edir, tələbələrin fəallığını, motivasiyasını artırır, təlim prosesini intensivləşdirməyə səbəb olur, tələbələr arasında özünə hörmətin inkişafına kömək edir və tələbələri rahat bir təlim mühiti ilə təmin edir.

Xarici dil dərslərində istifadə üçün hazırda geniş spektrli kompüter proqramları təklif olunur [44]:

- təlim proqramları – müəyyən bilik, bacarıq və vərdişlərin mənimsənilməsi üçün;
- təlim proqramları – bilik və bacarıqların möhkəmləndirilməsi;
- nəzarət proqramları – biliyin keyfiyyətinə nəzarət etmək;
- oyun proqramları.

Kompüter proqramlarından istifadə etməklə xarici dillərin mənimsənməsində aşağıdakı məqsəd və vəzifələr həyata keçirilir:

1. Fonetikanı öyrədərkən:

- a. adekvat tələffüz və dinləmə bacarıqlarının əldə edilməsi. Yeni dil materialı ilə bağlı eşitmə-tələffüz bacarıqlarının daha da təkmilləşdirilməsi;
- b. eşitmə, tələffüz və intonasiya bacarıqlarının formalaşması.

2. Qrammatikanı öyrədərkən:

- a. qrammatik vasitələrin həcmnin genişləndirilməsi, yeni qrammatik hadisələrin mənimsənilməsi və onların nitqdə istifadəsi;
- b. reseptiv qrammatik bacarıqların formalaşdırılması, alman dilində cümlələrin bütün struktur və kommunikativ növlərinin tanınması və nitqdə istifadəsi bacarıqlarının təkmilləşdirilməsi;
- c. müəyyən qrammatik hadisələrin məhsuldar mənimsənilməsi – məsələn, müxtəlif növlərin tanınması və istifadəsi, nitqdə cümlələrin, strukturların işlədilməsi.

3. Lüğətlə işləyərkən:

- a. leksik vahidlərin sistemləşdirilməsi, potensial lüğət ehtiyatının genişləndirilməsi, nitqdə leksik vahidlərin tanınması və istifadəsi bacarıqlarının inkişafı;
- b. leksik oxu bacarıqlarının, dinləmə və produktiv yazı bacarıqlarının formalaşdırılması.

4. Oxumağı öyrədərkən:

- a. müxtəlif üslubların (bədi, elmi), mətnlərin əsas oxu növlərindən istifadə etməklə qavranılması: giriş, öyrənmə, baxış, axtarış;

Alman dili dərslərində müəllimin tədris proqramlarından fəal istifadə etməsi, məsələn: tələbələrin leksik və qrammatik materialı bilmə səviyyəsini müəyyən etmək üçün (fonetika, qrammatika, lüğət (sözlər, dialoqlar, situasiyalar), oxumağı və dinləyib-anlammanı öyrətmək üçün proqramlar nəzərdə tutulub.

Pedaqoji və metodik tədqiqatları tədqiq edərək deyə bilərik ki, yeni təlim texnologiyaları Dövlət Standartının tələblərinə cavab verən kommunikativ yanaşmanın elementlərindən biridir. Onlar tələbələrin nitq fəaliyyətini stimullaşdırır və asan ünsiyyət üçün əlverişli şərait yaradır. Bundan əlavə, yeni təlim texnologiyaları ilə dilin öyrənilməsi tələbəyönümlü yanaşmanın bir hissəsidir. Çünki diferensiallaşdırılmış tapşırıqlar müxtəlif bilik səviyyələrinə malik olan tələbələrin bu fərqi görmədən başqaları ilə işləməsi üçün şərait yaradır. Nəticədə tələbələrin şəxsi keyfiyyətlərinin və yaradıcılığının inkişafına imkanlar yaradırlar.

Alman dilinin tədrisində innovativ texnologiyalardan istifadə həmişə aktualdır. Dərsin məqsədindən asılı olaraq düzgün təlim texnologiyasını seçmək hər bir müəllim üçün vacib vəzifədir.

Tələbələrin motivasiya sahəsini genişləndirmək üçün dərsdə İKT və kompüter təlim proqramlarından istifadə zəruridir. Alman dili dərslərində kompüterin köməyi ilə biz bir sıra didaktik vəzifələri həll edə bilərik.

2.2. Tədrisdə yeni və ənənəvi təlim texnologiyaları ilə təşkil olunan dərslər modelləri

“Texnologiya” sözü yunanca “techne” – sənət, bacarıq və “loqos” – elm, qanun sözündən yaranmışdır. Hərfi mənada “texnologiya” sənətkarlıq elmidir. Təlim texnologiyası, iştirakçılara rahat şərait yaratmaqla müəyyən nəticə əldə etmək üçün təhsil prosesinin layihələndirilməsi (planlaşdırılması), təşkili və istiqamətləndirilməsində tələbələrin və müəllimlərin birgə fəaliyyət sistemidir.

Tələbənin idrak və yaradıcılıq fəaliyyətini tədris prosesində həyata keçirmək üçün tədris keyfiyyətini yüksəltməyə, tədris vaxtından daha səmərəli istifadə etməyə və tələbələrin reproduktiv fəaliyyətinin səviyyəsini azaltmağa imkan verən müasir təlim texnologiyalarından istifadə olunur.

Təlim texnologiyalarının geniş tətbiqi pedaqoji kollektivin dərslər vaxtından səmərəli istifadə etməsinə və tələbələrin yüksək təlim nəticələrinə nail olmasına şərait yaradır. Texnoloji yanaşma ilkin olaraq təhsil prosesinin idarə olunmasına yönəlmiş bir istiqamətdir ki, bu da aydın məqsədlər toplusunu və onlara nail olmaq yollarını nəzərdə tutur:

- texnologiya konkret pedaqoji plan üçün hazırlanır, o, müəllifin müəyyən metodoloji, fəlsəfi mövqeyinə əsaslanır;
- hərəkətlərin, əməliyyatların, kommunikasiyaların texnoloji zənciri ciddi şəkildə konkret gözlənilən nəticə formasına malik olan hədəf parametrlərinə uyğun qurulur;
- texnologiyanın işləməsi fərdiləşdirmə və differensiasiya prinsiplərini, insan və texniki imkanların optimal şəkildə həyata keçirilməsini nəzərə almaqla müqavilə əsasında müəllim və tələbələrin qarşılıqlı, əlaqəli fəaliyyətini təmin edir;
- pedaqoji texnologiya elementlərinin mərhələli planlaşdırılması və ardıcıl həyata keçirilməsi, bir tərəfdən, hər hansı müəllim tərəfindən təkrarlanmalı, digər tərəfdən, bütün tələbələr tərəfindən nəzərdə tutulan nəticələrin əldə olunmasını təmin etməlidir;

- texnologiyanın üzvi hissəsi performansın ölçülməsi üçün meyarlar, göstəricilər və alətlərdən ibarət diaqnostik mərhələdir.

Tədrisdə yeni və ənənəvi təlim texnologiyaları ilə təşkil olunan dərslər modelləri müxtəlif elmi-tədqiqat işlərində öz əksini tapıb. Belə təlim texnologiyaları xüsusiyyətlərinə görə biri-birindən fərqlənir.

Ənənəvi təlim texnologiyaları dərslərin təşkilinin izahlı və illüstrativ tədris üsulu əsasında qurulan, ənənəvi, çox vaxt mənasız, modelə uyğun istifadə olunan texnologiyalardır. Ənənəvi təhsil, ilk növbədə, 18-ci əsrdə inkişaf etmiş təhsilin sinif-dərs təşkilini nəzərdə tutur. Y.A.Komenski tərəfindən formalaşdırılmış didaktik prinsipləri hələ də dünya məktəblərində üstünlük təşkil edir [70]. Ənənəvi təlim texnologiyasının fərqli xüsusiyyətləri bunlardır:

- təqribən eyni yaşda və hazırlıq səviyyəsində olan tələbələr bütün təhsil müddəti ərzində əsasən sabit tərkibi saxlayan sinfi təşkil edir;
- sinif cədvəl üzrə vahid illik plan və proqram əsasında işləyir. Nəticədə, tələbələr ilin eyni vaxtında və günün əvvəlcədən müəyyən edilmiş saatlarında dərslərə gəlməlidirlər;
- dərslər, bir qayda olaraq, bir mövzuya həsr olunur, buna görə də, tələbələr eyni material üzərində işləyirlər;
- tələbənin dərslərdə işinə müəllim nəzarət edir: o, öz fənni üzrə təlimin nəticələrini, hər bir tələbənin öyrənmə səviyyəsini ayrı-ayrılıqda qiymətləndirir və dərslərin sonunda onların növbəti kursa keçirilməsinə qərar verir;
- tədris kitablarından (dərsliklərdən) əsasən ev tapşırıqları üçün istifadə olunur.

Ənənəvi təlim məqsədləri bir sıra şərtlərdən asılı olaraq müəyyən komponentləri özündə cəmləşdirən mobil kateqoriyadır. Məsələn, sovet pedaqogikasında təlim məqsədləri aşağıdakı kimi tərtib edilmişdir:

- biliklər sisteminin formalaşması, elmin əsaslarına yiyələnməsi;
- elmi dünyagörüşünün əsaslarının formalaşdırılması;
- hər bir tələbənin hərtərəfli inkişafı;

- ideoloji cəhətdən inamlı gənclərin yetişdirilməsi;
- həm fiziki, həm də əqli əməyə qadir olan şüurlu və yüksək təhsilli insanların tərbiyəsi.

Beləliklə, ənənəvi təlim texnologiyalarının məqsədləri öz təbiətinə görə verilmiş xüsusiyyətlərə malik şəxsiyyətin tərbiyəsini təmsil edir. Məqsədlərin məzmununa görə, təlim texnologiyalarının fərdin inkişafına deyil, əsasən fərdin assimilyasiyasına yönəldilmişdir (hərtərəfli inkişaf).

Müasir təlim texnologiyalarının məqsədləri bir qədər dəyişdi – ideologiyalaşma istisna edildi, hərtərəfli inkişaf şüarı çıxarıldı, əxlaqi tərbiyənin tərkibində dəyişikliklər oldu, lakin məqsədin planlaşdırılmış keyfiyyətlər (təlim standartları) formasında təqdim edilməsi paradigması eyni qalmışdır. Müasir təlim texnologiyalarının tətbiqi xüsusiyyətlərini nəzərdən keçirək:

Problemlə öyrənmə texnologiyası

Problemlə təlim texnologiyası amerikalı filosof, psixoloq və pedaqoq D.Dyuinin nəzəri prinsiplərinə əsaslanır. Bu gün problemlə təlim müəllimin rəhbərliyi altında problemlə situasiyaların yaradılmasını və onların həlli üçün tələbələrin fəal müstəqil fəaliyyətini nəzərdə tutan təlim məşğələlərinin təşkili kimi başa düşülür ki, bunun da nəticəsində peşəkar bilik, bacarıq, vərdislər və əqli qabiliyyətlərin inkişafı yaradıcılıqla mənimsənilir.

Problemlə texnologiyanın məqsədi müstəqil fəaliyyət üsullarının mənimsənilməsi, idrak və yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafıdır.

Problemlə təlim xüsusi bir motivasiya növünün yaradılmasına əsaslanır. Buna görə də problemlə situasiyalar kimi təqdim edilməli olan materialın didaktik məzmununun adekvat qurulmasını tələb edir. Problem metodları problemlə situasiyaların yaradılmasına, tələbələrin fəal idrak fəaliyyətinə əsaslanan, biliklərin yenilənməsini, təhlili, ayrı-ayrı faktların arxasında duran qanunu görmə qabiliyyətini tələb edən mürəkkəb məsələlərin axtarışı və həllindən ibarət metodlardır. Problemlə təlimin müasir nəzəriyyəsində problemlə vəziyyətlərin iki növü fərqləndirilir: psixoloji və pedaqoji. Birincisi tələbələrin fəaliyyətinə aiddir, ikincisi tədris prosesinin təşkilini təmsil edir.

- pedaqoji problem vəziyyəti aktivləşdirici hərəkətlərin, müəllimin suallarının köməyi ilə yaradılır, bilik obyektinin yeniliyini, əhəmiyyətini, gözəlliyini və digər fərqləndirici keyfiyyətlərini vurğulayır.
- psixoloji problemləli vəziyyətin yaradılması sırf fərdi xarakter daşıyır. Nə çox çətin, nə də çox asan olmayan koqnitiv tapşırıq uşaqlar üçün problemləli vəziyyət yaratmır.

Problemləli vəziyyətlər təlim prosesinin bütün mərhələlərində yaradıla bilər: izahat, gücləndirmə, nəzarət zamanı. Problemləli təlimin üstünlüklərinə tələbələrin yüksək müstəqilliyi, tələbələrin idrak marağının və şəxsi motivasiyasının formalaşması daxildir. Problemləli təlim özünün inkişafına yönəldilmişdir: tələbələr müstəqil olaraq problemin həlli yollarını axtarır, özünənəzarət və özünü qiymətləndirmə aparır.

Çoxsəviyyəli təlim

Çoxsəviyyəli təlim tədris prosesinin təşkili üçün pedaqoji texnologiyadır, tədris materialının mənimsənilməsinin fərqli səviyyəsini nəzərdə tutur, yəni eyni tədris materialının dərinliyi və mürəkkəbliyi A, B, C qruplarında səviyyə fərqli olsada, lakin hər bir tələbənin qabiliyyətindən və şəxsiyyətinin fərdi xüsusiyyətlərindən asılı olaraq əsas səviyyədən aşağı olmayan səviyyədə mənimsəməsinə imkan verir.

Çoxsəviyyəli təhsil çərçivəsində tədris tələbənin bu materialı mənimsəmək səylərinin və onun yaradıcı tətbiqinin tələbənin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi meyarı kimi qəbul edildiyi texnologiyadır.

Təhsil standartlarında nəzərdə tutulmuş mövzular təhsilin bütün səviyyələri üçün eyni qalır. Bu o deməkdir ki, A tələbəsi B tələbəsi ilə orta səviyyədə riyaziyyat öyrənir, lakin rus dili C tələbəsi ilə güclü səviyyəyə düşür, xarici dil üzrə isə baza qrupunda D tələbəsi ilə təhsil alır. Tələbənin səviyyədən səviyyəyə keçidi mümkündür və praktikada asan baş verir, çünki məzmun (mövzu) bütün səviyyələr üçün eynidir. Çoxsəviyyəli təhsil texnologiyası 1994-cü ildə Moskva Texnoloji Məktəbində hazırlanmış və tətbiq edilmişdir [32].

Layihə əsaslı təlim texnologiyası

Çox vaxt layihə əsaslı öyrənmə haqqında deyil, layihə metodu haqqında tədqiqatları araşdırmaq olur. Bu üsul 1919-cu ilə qədər ABŞ-da daha aydın şəkildə formalaşmışdı. Rusiyada bu, V.X.Kilpatrick, layihə metodu ilə geniş yayılmışdır. Pedaqoji proses 1920-ci və 1930-cu illərin əvvəllərində qarşıya qoyulan vəzifələr – tələbənin inkişafının həyata keçirilməsi üçün məktəblərdə layihələr metodundan geniş istifadə olunması idi.

Layihə əsaslı təhsil sisteminin yaradıcılarının ilkin şüarı “Hər şey həyatdan, hər şey həyat üçün” olmuşdur. Karl Frey “Project Method” kitabında (“Balz” nəşriyyatı, Almaniya, 1997-ci il) bu konsepsiyaya əsasən qeyd edir ki, müəllimlərin və tələbələrin layihəni inkişaf etdirərək gətirdiyi yol deməkdir. O, layihə metodunun fərqli xüsusiyyətini müəyyən edir, məsələn:

- layihə iştirakçıları digərilərindən layihə təşəbbüsü götürürlər;
- layihə iştirakçıları təlimin forması ilə bağlı bir-biri ilə razılaşırlar;
- layihə iştirakçıları layihə təşəbbüsünü hazırlayır və onu hər kəsin diqqətinə çatdırır;
- layihə iştirakçıları məqsəd üçün özlərini təşkil edirlər;
- layihə iştirakçıları işin gedişi haqqında bir-birlərini məlumatlandırırlar;
- layihə iştirakçılarının müzakirələrə girməsi və s.

Bütün bunlar onu deməyə əsas verir ki, layihə metodu altında müəllif layihəni hazırlamaq üçün müəllim və tələbələrin fəaliyyət sistemini nəzərdə tutur.

Layihə əsaslı təlimin məqsədi tələbələrin: müxtəlif mənbələrdən çatışmayan bilikləri müstəqil və həvəslə əldə etmələri üçün şərait yaratmaqdır; idrak və praktiki problemləri həll etmək üçün əldə edilmiş biliklərdən istifadə etməyi öyrənmək; müxtəlif qruplarda işləyərək ünsiyyət bacarıqlarına yiyələnmək; tədqiqat bacarıqlarını inkişaf etdirmək (problemləri müəyyən etmək, məlumat toplamaq, müşahidə etmək, eksperiment aparmaq, təhlil etmək, fərziyyələr qurmaq, ümumiləşdirmək bacarığı); sistem təfəkkürünü inkişaf etdirmək. Layihə əsaslı öyrənmənin ilkin nəzəri mövqeləri [67]:

1. Diqqət tələbəyə yönəldilir, onun yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafına kömək edir;
2. Tədris prosesi subyektin məntiqində deyil, tələbə üçün şəxsi məna kəsb edən fəaliyyət məntiqində qurulur ki, bu da onun öyrənməyə həvəsini artırır;
3. Layihə üzrə fərdi iş tempi hər bir tələbənin öz inkişaf səviyyəsinə çatmasını təmin edir;
4. Təhsil layihələrinin inkişafına kompleks yanaşma tələbənin əsas fizioloji və psixi funksiyalarının balanslaşdırılmış inkişafına kömək edir;
5. Əsas biliklərin dərin, şüurlu mənimsənilməsi onların müxtəlif situasiyalarda universal istifadəsi ilə təmin edilir.

Müəllim və tələbələrin ənənəvi və yeni təlim texnologiyaları ilə fəaliyyətini müqayisə etsək bir çox fərqlərin olduğunu görə bilərik. Müəllim və tələbələrin fəaliyyət sistemlərini vurğulamaq üçün ilk növbədə layihənin inkişaf mərhələlərini müəyyən etmək vacibdir.

Bu günə qədər layihənin aşağıdakı mərhələləri inkişaf etmişdir: layihə tapşırığının hazırlanması, layihənin özünün inkişafı, nəticələrin təqdimatı, ictimai təqdimat, əks etdirmə. Layihələrin mövzuları təhsilin bu mərhələsində dərinləşdirmə tələb edən akademik proqramın bəzi nəzəri məsələləri ilə bağlı ola bilər. Layihə fəaliyyətləri, əgər layihələrinə tələbat olacağını tələbələr bilsələr, onları maraqlandıracaq.

Layihə mövzusunun seçmək və onu tamamlamaqla tələbələr öz güclü tərəflərini tətbiq etmək ehtiyaclarını müəyyən etməyi, öz təşəbbüslərini, qabiliyyətlərini, bilik və bacarıqlarını nümayiş etdirmək imkanlarını tapmağı, özünü real biznesdə sınağa, qətiyyət və əzmkarlıq nümayiş etdirməyi öyrənirlər.

Tədqiqat metodu

“Əgər insan məktəbdə yaratmağı öyrənmirsə, həyatda o, ancaq təqlid edib kopyalayacaq” (L.N.Tolstoy). “Araşdırma” sözünün etimologiyasında “izdən nəyisə çıxarmaq” işarəsi, yəni, dolaylı əlamətlərlə, təsadüfi obyektlərlə müəyyən bir nizamı bərpa etməkdir. Deməli, insanın faktları müqayisə etmək, təhlil etmək və

vəziyyəti proqnozlaşdırmaq qabiliyyəti anlayışı artıq tədqiqatçıdan tələb olunan əsas bacarıqlar konsepsiyasıdır. Tədqiqat fəaliyyətində işin yerinə yetirildiyi mənbələrin tərkibi deyil, yanaşma həlledicidir. Tədqiqat işinin mahiyyəti ilkin mənbələrin məlumatlarını müqayisə etmək, onların yaradıcı təhlili və onun əsasında yeni nəticələr çıxarmaqdır.

Ümumiyyətlə, tədqiqat fəaliyyəti tələbələr tərəfindən əvvəlcədən bilinməyən bir həll yolu ilə tədqiqat probleminin həlli ilə əlaqəli işin təşkili forması kimi başa düşülür. Tədqiqat yanaşması çərçivəsində təlim tələbələrin bilavasitə təcrübəsinə, onun axtarış, tədqiqat fəaliyyəti, dünyanın fəal tədqiqi prosesində genişlənməsinə əsaslanır.

A.Şatskinin fikrincə, tədris-tədqiqat fəaliyyəti tələbələrin əvvəlcədən naməlum nəticəsi olan yaradıcı, tədqiqat probleminin həlli ilə bağlı olan və elmi tədqiqatlara xarakterik olan əsas mərhələlərin mövcudluğunu nəzərdə tutan tədris işinin təşkili formasıdır:

- problemin ifadəsi;
- bu mövzuda ədəbiyyatla tanışlıq;
- tədqiqat metodologiyasına yiyələnmək;
- şəxsi materialların toplanması;
- təhlil;
- ümumiləşdirmə;
- nəticələr.

Koqnitiv və tədqiqat səriştəsinin inkişafına imkan verən təsirli vasitə yaradıcı fəaliyyətdir. Tələbənin “aktyorluğa” başlaması üçün müəyyən motivlər lazımdır.

Dərsdə tələbənin problemini həll etmək üçün elementləri birləşdirmək bacarığını göstərdiyi problemlə vəziyyətlər yaratmaq lazımdır. Tədqiqat metodunun tətbiqi nəticəsində tələbələr müəyyən şəxsiyyət xüsusiyyətləri əldə edirlər, məsələn:

- dəyişən həyat situasiyalarına çevik uyğunlaşmaq, lazımi bilikləri müstəqil əldə etmək, problemlərin həlli üçün onları praktikada məharətlə tətbiq etmək;
- müstəqil düşünməyi, tənqidi düşünməyi, real dünyada yaranan çətinlikləri görməyi və onları rasional şəkildə aradan qaldırmağın yollarını axtarmağı öyrənmək;
- informasiya ilə bacarıqla işləmək;
- ünsiyyətçidir, müxtəlif sosial qruplarda təmasda olur, birgə işləməyi, münaqişəli vəziyyətlərin qarşısını almağı və onlardan çıxmağı bacarır;
- öz mənəviyyatının, intellektinin, mədəni səviyyəsinin inkişafı üzərində müstəqil işləyə bilər.

2.3. Eksperimental tədris və onun metodik təhlili

Ali məktəb tələbələrində xarici dillərin öyrənilməsini və kefiyyətli mənimsənilməsini yoxlamaq üçün eksperimental tədrisin təşkil edilməsi dissertasiyanın əsas məqsədidir. Pedaqoji tədqiqat metodları pedaqoji hadisələrin öyrənilməsinə və müxtəlif elmi-pedaqoji problemlərin həllinə yönəlmiş texnika və əməliyyatların məcmusudur. Tədqiqatın məqsədinə, informasiyanın toplanması mənbələrinə, məlumatların işlənməsi və təhlili üsullarına görə pedaqoji tədqiqat metodlarını təsnif etmək olar.

Tədqiqatçının vəzifəsi bütün məlum metodlar toplusunu rəsmi şəkildə tətbiq etmək deyil, hər bir mərhələ üçün özünün optimal metodlar toplusunu müəyyən etməkdir. Vurğulamaq lazımdır ki, tədqiqat metodları pedaqogikada bütün məlum metodları sadalamaqla deyil, alimlərin öz qarşılarına qoyduğu vəzifələrin xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla seçilir. Ən ümumi və tipik formada tədqiqatın bir neçə əsas mərhələsini ayırd etmək olar, onların hər birində elmi və pedaqoji metodların özünəməxsus birləşmələri tətbiq edilməlidir. Tədqiqatın mərhələləri və hər mərhələdə istifadə olunan metodlar:

1. Tədqiqat predmetinin əsas anlayışlarının ümumi xarakteristikası: tədqiqatın obyektı, mövzusu, məqsəd və vəzifələri. Bu mərhələdə tədqiqatçı tədqiqatın xüsusiyyətlərini və öz imkanlarını nəzərə alaraq seçdiyi nəzəri axtarış metodlarından istifadə olunur.
2. Ali məktəblərdə belə problemlərin həlli təcrübəsinin tipik vəziyyətinin təhlili. Tədqiqatçı real pedaqoji prosesin (müşahidə, söhbət) təhlili üçün mümkün üsullarını seçir.
3. Tədqiqat fərziyyəsinin konkretləşdirilməsi. Bu mərhələdə problemin həlli üçün eksperimental axtarış metodları tətbiq edilməlidir.
4. Fərziyələrin etibarlılığının yoxlanılması və burada artıq təcrübə və eksperimental yoxlamanın kəmiyyət üsullarını tətbiq etmək lazımdır.
5. Tədqiqatın nəticələrinin ümumiləşdirilməsi və pedaqoji prosesin müəyyən aspektinin təkmilləşdirilməsi üçün tövsiyələrin formalaşdırılması.

Çox vaxt eksperimental məlumatların nəzəri ümumiləşdirilməsi və proseslərin daha da təkmilləşdirilməsi üçün proqnozlaşdırma üsullarının birləşməsinə seçmək lazımdır.

Belə ki, tədqiqat metodlarının seçilməsi həll olunan vəzifələrin xüsusiyyətləri, problemlərin məzmununun xüsusiyyətləri və tədqiqatçının özünün imkanları ilə müəyyən edilir. Psixoloji-pedaqoji tədqiqatlarda fəaliyyət, şəxsi, sistemli yanaşmalar böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Eksperiment tədqiqatın məqsədi araşdırdığımız mövzuda tələbələrin yeni texnologiyalar ilə öyrəndikləri xarici dilin mənimsənməsi kefiyyətini yüksəltmək, onların dil bilik və bacarıqlarını, ünsiyyət qabiliyyətlərini formalaşdırmaqdır.

Tələbələrin kommunikativ bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün nəzərdə tutulmuş yeni təlim proqramı ilə təcrübə müddətində sınaqdan keçirdiyimiz bir dərs modelini təqdim etmək olar. Tədqiqat müddətində qarşıya qoyulan məqsədə uyğun aşağıdakı vəzifələri müəyyənləşdirmişik:

1. Tələbələrdə kommunikativ səriştənin yaradılması prosesində çətinliklərin öyrənilməsi;

2. Kommunikativ səriştənin formalaşması üçün mühitin müəyyənəşdirilməsi;
3. Yeni texnologiyalar ilə təlim fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsi.

Yeni təlim texnologiyaları ilə məlumatların seçmə meyarları aşağıdakılardır:

- kommunikativ tədrisin təşkilində müxtəlif elmi mənbələrdən və internet resurslarından məlumatların seçilməsi;
- fəal təlim prosesinə innovativ metodların əlavə edilməsi imkanı;
- kommunikativ bacarıqların formalaşması və inkişafında məlumatların yeni təlim texnologiyaları ilə əldə etmək bacarığı;
- müstəqil özünü qiymətləndirmə bacarığının mümkünlüyü.

4. Yeni təlim texnologiyalarının tədris prosesində tələbə bacarıqlarının yaradılmasına təsir edən üstünlükləri.

Təqdim etdiyimiz mövzuda eksperiment tədris tədqiqatlara əsasən üç mərhələdə aparılır:

1. Müəyyənədedici eksperiment;
2. Öyrədedici eksperiment;
3. Yoxlayıcı eksperiment.

Bu eksperimentlərin hər birinin özünə məxsus xüsusiyyətləri və tədqiqat metodları var:

1. Müəyyənədedici eksperimentin məqsədi ali məktəb tələbələrinin dil bilik, bacarıq və vərdişlərinin səviyyəsini tapşırıqlarla, internet materialları ilə öyrənilməsindən və müəyyən edilməsindən ibarətdir.
2. Öyrədedici eksperimentin əsas məqsədi tələbələrin dil bilik və bacarıqlarının kefiyyətini yeni təlim texnologiyaları ilə inkişaf etdirmək və onları internet resurslarından istifadə etməklə autentik tapşırıqlar üzərində işləməyə yönəltməkdir.
3. Yoxlayıcı eksperiment mərhələsinin məqsədi nəticələrə görə tədris prosesində qarşıya çıxan çətinlikləri, problemləri və onların səbəblərini aydınlaşdırmaq, həlli yollarını yeni təlim texnologiyalarından istifadə

edərək tələbələrin kommunikativ bacarıqlara hansı səviyyədə yiyələndiyini yoxlamaqdan ibarətdir.

Eksperiment tədris prosesi müddətində müxtəlif məsələlər təhlil olundu:

- kommunikativ bacarıqların yaradılması çətinlikləri, problem situasiyaların təhlili, müzakirəsi və əlaqəli sualların araşdırılıb müəyyənləşdirilməsi üsulları, pedaqoji təlimdə yeni texnologiyalardan istifadə qaydaları tədqiq olundu.

Təqdim etdiyimiz işin eksperiment tədrisi alman dili müəllimliyi ixtisası üzrə Təhsil-1 fakültəsinin 314r qrupunda 14 tələbəni əhatə etməklə tətbiq olundu. Yeni təlim texnologiyaları ilə ali məktəblərdə alman dilinin tədrisi prosesi bu gün aktual mövzu kimi tədqiqatın məhz tələbələr arasında sınaqdan keçirilməsini tələb edir.

Təqdim etdiyimiz eksperimental tədrisdə mövzular 14 tələbənin iştirak etdiyi iki qrupda tətbiq olundu: nəzarət və eksperiment:

- a. Dərslər ənənəvi təlim metodları ilə nəzarət qrupunda təşkil edilmişdir. Bu dərslərin məqsədi tələbələrdə kommunikativ bilik və bacarıqları ənənəvi üsullarla yaratmaqdır.
- b. Eksperiment qrupunda əsas məqsəd yalnız dil bilik və bacarıqları yaratmaq deyil, həm də yeni təlim texnologiyaları ilə tələbələrin kommunikativ bacarıq və vərdişlərini inkişaf etdirmək, təhlil və qiymətləndirmək bacarıqlarını yaratmaqdır.

Nəzarət və eksperiment qruplarında tələbələrin biliklərinin müəyyənləşdirilməsi və qiymətləndirilməsi yeni təlim metodları, müxtəlif üsullar və sorğulardan istifadə edərək təcrübədən əvvəl və sonra aparılmışdır.

Nəticələr əldə edilən məlumatlara görə təhlil edilib müəyyənləşdirildi. Eksperiment tədris prosesində müxtəlif metodlardan istifadə edildi:

1. Diaqnostik yoxlama;
2. Müşahidə;
3. Sorğu/sual;

4. Müsahibə;

5. Nəticələrin qiymətləndirilməsi.

Nəzarət və eksperiment qruplarında tətbiq edilən sınaq dərsləri aşağıda göstərilən mərhələləri əhatə etdi:

– ali məktəb tələbələrinin kommunikativ səriştəsinin müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı təlim materiallarının hazırlanması mərhələsi. Tədqiqatla əlaqəli ədəbiyyatların seçilib təhlil edilməsi, qrup işlərinin aparılmasına dair üsulların təyin edilməsi və tələbələrin kommunikativ vərdişlərini formalaşdırmaq üçün materialların toplanması bu mərhələdə ümumiləşir.

– eksperiment tədris üçün təlim materialının hazırlanması və tələbələrin kommunikativ xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirmək mərhələsi.

Bu mərhələyə nəticələrin qiymətləndirilməsi, müzakirə və müşahidələr daxil edilmişdir.

– növbəti mərhələdə, nəticələrin təhlilinə əsasən tələbələrin kommunikativ bacarıqlarının inkişaf etdirilməsinə yönələn tədqiqat işləri, tapşırıqlar seçilmişdir.

– bu mərhələdə bütün proseslərin nəticələri ümumiləşdirilmiş, sistemləşdirilmiş və tələbələrin kommunikativ bacarıqlarının yeni təlim texnologiyaları ilə formalaşdırılması və öyrənilməsi, məlumatların hazırlanması və bu texnologiyaların effektivliyinin qiymətləndirilməsi öz əksini tapır.

Aparılan təcrübədə tələbələrin kommunikativ fəaliyyətinin həm psixoloji, həm də linqvistik xüsusiyyətləri müəyyənləşdirilməklə yanaşı tədqiqatda araşdırma mühiti tələb edilir.

Yeni texnologiyalarla dilin öyrənilməsi məsələləri ünsiyyət prosesinin kommunikativ əhəmiyyətinin keyfiyyətini müəyyənləşdirməyə imkan verir. Alman dilinin kommunikativ öyrənilməsi bir çox təlim texnologiyalarının effektiv tətbiqi hesabına mümkündür.

Təlim materiallarının təhlili müəllimlərin tələbələrlə və tələbələrin bir-biri ilə ünsiyyətini, tədris materiallarının orijinallığını və tələbələrin dərscənkənar

fəaliyyətlərini kommunikativ bacarıqların inkişafı hesabına müəyyənləşdirdi. Hal-hazırda alman dilinin öyrənilməsinə olan maraq digər dillərin öyrənilməsinə olan maraqlardan daha üstün mövqe tutur.

Alman dilinin öyrənilməsi tələbələr arasında hədəf dilin mədəniyyətinə, sosial səviyyəsinə, iqtisadi vəziyyətinə olan istəyin çoxalmasına şərait yaradır. Tələbələrin dilin öyrənilməsində texniki vasitələrdən: planşet və mobil telefonlardan, kompüterdə internet resurslarından və digər saytlardan, şəbəkələrdən istifadəsi hədəf dilə olan motivasiyanın yüksəlməsinə səbəb oldu.

Dilin kefiyyətli mənimsənilməsi, kommunikativ bacarıqların formalaşması və inkişafı tətbiq olunan yeni texnologiyaların düzgün istifadəsi hesabına əldə edilir.

Eksperiment tədqiqat zamanı görülən işin səmərəliliyi aşağıdakı nəticələrin əldə olmasına səbəb olmuşdur:

- alman dilində bilik və bacarıqların keyfiyyətli mənimsənilməsi ;
- kommunikativ vərdişlərin tapşırıqlarla formalaşması;
- tədrisin yeni texnologiyalarla təşkili tələbələrin uğurlu nəticə ilə başa çatmasına səbəb olur.

Sınaq müddətində kommunikativ bacarıqların formalaşması üzrə nəticələrin aşağıdakı göstəriciləri müəyyən edilmişdir:

- eksperiment tədris müddətində ali məktəbin aşağı kurs tələbləri daha yaxşı nəticə əldə etməklə, həm eksperiment, həm də nəzarət qruplarında tələb olunan şərtlərə uyğun göstəricilər müəyyənləşdirdi;
- eksperimental qrupda təlim fəaliyyəti nəzarət qrupuna nisbətən daha yüksəkdir.

Araşdırmalar bizə bu mərhələdə müsbət nəticələrin əldə edilməsinə əsas verir. Eksperiment qruplarındakı tələbələrin kommunikativ bacarıqlarının formalaşmasına və inkişafına səbəb autentik tapşırıqların yeni təlim texnologiyaları ilə həllidir.

Yeni texnologiyalar ilə tədrisin təşkili yalnız tələbə fəaliyyətini stimullaşdırmır, həm də auditoriyada təbii dil mühitinin yaradılmasına, onların fəal

hərəkətlərinə, kommunikativ bacarıqların yüksək səviyyədə olmasını zəmin yaradır.

NƏTİCƏ

Ali məktəblərdə alman dilinin tədrisi zamanı yeni təlim texnologiyalarından istifadə üsulları tələbələrin ünsiyyət qabiliyyətinin formalaşmasında kommunikativ bacarıq və vərdislərə uyğun olaraq dilin praktik mənimsənilməsi hesabına tətbiq edilir. Ölkədə tətbiq edilən yeni texnologiyaların böyük əhəmiyyəti müəllimlərin peşə səviyyəsinin yüksəlməsini, innovativ tədris və təlim üsulları ilə öyrənilən dilin keyfiyyətini, tədris prosesində müasir informasiya və kompüter texnologiyaları ilə xarici dillərin öyrənilməsini araşdırılan mövzuya görə aktual hesab edir.

Tədrisdə istifadə edilən informasiya kommunikasiya texnologiyası ölkəmizin təhsil müəssisələrində sürətlə və fəal şəkildə tətbiq olunur. Belə media texnologiyası ilə iş zamanı həyata keçirilən fəaliyyətlərin xarakteri, bilik mübadiləsinin intensiv ünsiyyət prosesi, özünü inkişaf etdirmək və yeni bilikləri dərk etmək üçün motivasiyanın artması, kollektiv fəaliyyətdə fərdi məsuliyyətin artması ilə fərqlənir. Yeni texnologiyalardan hesab edilən internet resursları ümumilikdə, informasiya sərəştəsinin inkişafına töhfə verir.

Eksperiment tədris prosesində biz, yeni təlim texnologiyalarının uğurlu tətbiqi hesabına alman dilinin inkişafı üçün tələbələrin kommunikativ ünsiyyətinin formalaşmasını müəyyən etdik:

1. Tələbələrin kommunikativ sərəştəsinin fəaliyyət zamanı hazırlıq səviyyəsini;
2. Ali məktəb tələbəsinin dil keyfiyyətlərini (müzakirə və mübahisələrdə çıxış, oyunlarla məşq, əməkdaşlıq, layihələrdə iştirak, rəqabət, problemlə situasiyaları həll etmək).

Eksperiment tədrisin məqsədi bütün mərhələlərdə yeni texnologiyalardan istifadə etməklə məlumatların əldə edilməsi ilə hər bir tələbənin kommunikativ bacarıqlarının yüksək səviyyəsinə nail olmaqdır:

- kommunikativ səriştənin tələblərinə uyğun olaraq, müzakirələr əsasında tələbənin özünü qiymətləndirməsi və sorğu/sualın, müşahidənin yekunlaşmasıdır,
- tələbənin özünü qiymətləndirməsində müəllim və tələbələrin rəyinin nəzərə alınmasıdır.

Aparılan tədqiqatlar nəticəsində, tələbələrin ünsiyyət qabiliyyətinin yaradılmasında kommunikativ səriştə haqqında məlumatlar əldə edildi və təbii mühitdə formalaşan dil biliklərindəki dəyişiklikləri qeyd etdik.

Kommunikativ səriştə səviyyəsinin yüksəlməsində aşağıdakı nəticələri əldə etdik:

- kommunikativ təlimdə tələbələr arasında ünsiyyət bacarıqlarının yaranmasını;
- dilini öyrəndiyi ölkənin sosial, iqtisadi və mədəni xüsusiyyətlərinin öyrənilməsini;
- fərqli mədəniyyətlərə məxsus dilin müxtəlif texnoloji vasitələrlə - kommunikativ öyrənmə qabiliyyətinin mənimsənilməsi.

Tədqiqat nəticələrinə əsasən qeyd edə bilərik ki, kommunikativ səriştənin yeni təlim texnologiyaları hesabına inkişafı lazımi əlaqələr qurmaq bacarığına, kommunikativ öyrənmənin səmərəliliyini təmin etməyə səbəb olur.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

Azərbaycan dilində

1. Azərbaycan Respublikasının Təhsil İslahatı Proqramı (Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 168 №-li sərəncamı). Bakı, 15 iyun 1996.
2. Həmzəyev M. Yaş və pedaqoji psixologiyanın əsasları. Bakı: Adiloğlu, 2003, 280 s.
3. Kurrikulum islahatı: tədqiqatlar, nəticələr. Azərbaycan Respublikası Təhsil Problemləri İnstitutu. Bakı: Mütərcim, 2011, 344 s.
4. Qəribova M. İxtisas fakültələrinin aşağı kurslarında alman dilinin tədrisində interaktiv metodlardan istifadə. Monoqrafiya, Bakı: Elm və təhsil, 2016, 204 s.
5. Mehrabov A.O. Azərbaycan Təhsilinin Müasir Problemləri. Bakı: Mütərcim, 2007, 448 s.
6. Mehrabov A.O. Müasir Təhsilin Metodoloji Problemləri. Bakı: Mütərcim, 2012, 252 s.
7. Şirəliyev Ə. Xarici dillərin tədrisində fəal təlim metodlarının tətbiqi / Mədəniyyətlərarası dialoq: Linqvistik, pedaqoji və ədəbi aspektlər Beynəlxalq elmi konfransın materialları. Bakı: Mütərcim, 2010, s. 132-135
8. Təhsilin müasir problemləri. Azərbaycan Respublikası Təhsil Problemləri İnstitutu. Bakı: Mütərcim, 2010, 332 s.
9. Təlim prosesində yeni texnologiyalar. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Problemləri İnstitutu. Bakı: Mütərcim, 2011, 368 s.
10. Ümumtəhsil məktəblərinin 1-4-cü sinifləri üçün fənn kurrikulları. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi. Bakı: Təhsil, 2008, 480 s.
11. Veysəlli F.Y. Dilöyrənmənin praqmatik aspekti/ Orta və ali məktəblərdə xarici dillərin tədrisinin aktual problemləri. Respublika elmi konfransının materialları. Bakı: ADU, 2008, s. 214-218
12. Veysəlli F.Y. Semiotika. Bakı: Mütərcim, 2010, 336 s.
13. Veysəlli F.Y. Struktur dilçiliyin əsasları. Bakı: Təhsil NPM, 2005, 342s.

14. Veysova Z. Fəal/ İnteraktiv Təlim: Müəllimlər üçün vəsait. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi. Bakı: UNİCEF, 2007, 149 s

15. Yadigar F. German dilçiliyinə giriş. Bakı: Təhsil NPM, 2003, 408

Rus dilində

16. Артемов В.А. Психология обучения иностранным языкам. М.: Высшая школа, 2002, 256 с.

17. Бим И.Л. Концепция обучения второму иностранному языку (немецкому на базе английского): Учебное пособие. Обнинск: Титул, 2001, 48 с.

18. Бим И.Л. Методика обучения иностранным языкам как наука и проблемы школьного учебника. М.: Просвещение, 2002, 278 с.

19. Веселовский А.В. ГИС-технологии и проблемы геоинформатики. Географические информационные системы научного центра «Минерал» // Вестник ОГГГГН РАН, 1999. № 1(7). С. 54-61.

20. Гусейнзаде Г. Обучение речевой коммуникации на иностранном языке. Баку: Мутарджим, 2001, 314 с.

21. Дик П.Ю., Рудакова Д.Т. Интерактивные видеоконференции: опыт, проблемы, перспективы// Режим доступа: http://distant.ioso.ru/for%20teacher/video_conf_dik.htm.

22. Дистанционное образование на Историческом факультете МГУ // Режим доступа: <http://www.hist.msu.ru/eLearning>. – В надзаг: Дистанционное образование на Историческом факультете МГУ.

23. Елухина Н.В. Устное общение на уроке, средства и приемы его организации// Иностранные языки в школе, 2005, № 2, с. 11-19

24. Залевская А.А. Некоторые проблемы теории понимания текста // Вопросы языкознания, № 3, 2002, с. 62-73

25. Захарова Е. А. Коммуникативное обучение иностранному языку и его практическая значимость// Молодой ученый. №5, 2016, с. 676-679.

26. Зимняя И.А. Лингвопсихология речевой деятельности. М.: РАО/МПСИ, 2001, 396 с.

27. Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. М.: Просвещение, 1985, 305 с.
28. Исмаилова Д. Методика обучения диалогической речи современного английского языка на начальных курсах языковых вузов. Баку: Мутарджим, 2002, 210 с.
29. Использование видеоконференцсвязи в дистанционном обучении. Материалы круглого стола// Вестник связи. 2008, № 12. С. 80.
30. Леонтьев А.А. Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии. М.: РАО/МПСИ, 2001, 127 с.
31. Макарова Л.Н. Применение технических средств на уроках географии// Вопросы Интернет образования, 2006. № 36.// Режим доступа: http://vio.fio.ru/vio_site/cd_site/Articles/archive.htm.
32. Новые педагогические информационные технологии в системе образования/ Под. Ред. Е.С.Полат. М.: Педагогика, 2000, 357 с.
33. Общая методика обучения иностранным языкам в средней школе/ Под ред. А.А.Миролюбова, И.В.Рахманова, В.С.Цетлин. М.: 2003, с. 11-1
34. Осин А.В. Открытые образовательные модульные мультимедиа системы. М., 2010. С. 21.
35. Ощепкова В.В. «Язык и культура Великобритании, США. Канады, Австралии. Новой Зеландии» М./СПб.:ГЛОССА/КАРО,2004, 336 с.
36. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иностранному говорению. М.: Просвещение, 1991, 142 с.
37. Пассов Е.И. Коммуникативное иноязычное образование: готовим к диалогу культур [Текст]: Пособие для учителей учреждений, обеспечивающих получение общего среднего образования / Е. И. Пассов; Мн.: Лексис, 2003, 184 с.
38. Рогова Г.В. Методика обучения иностранному языку на начальном этапе. – М., 2000. Инновационные технологии в преподавании немецкого языка 181 с.

39. Салахова А. С. Просодические и интонационные ошибки в английской и немецкой речи студентов – носителей русского языка/ А. С. Салахова// Вестник Сургутского государственного педагогического университета, 2012, №3, 20-25с, д-во МГУ, 2004, 352 с. уэна Де Куртенэ, 2000, 310 с.

40. Сергеев А.Н. Использование Wiki в образовательных проектах, ориентированных на личностное развитие студентов и школьников// Четырнадцатая конференция представителей региональных научно-образовательных сетей «Relarn-2007»// Режим доступа: http://www.relarn.ru/conf/conf2007/section5/5_39.html.

41. Скалкин ВЛ. Коммуникативные упражнения на английском языке. – М.: Просвещение, 1983.

42. Соловова Е.Н. «Методика обучения иностранным языкам» (Базовый курс лекций) Москва «Просвещение», 2002, 238 с., Наука, 2005, 215 с.

43. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация (Классический университетский учебник). – М.: Издательство Ланг, 2003. Зависимость двуязычия от условий усвоения языка / У. Лэмберт, Дж. Гавелка, С. Кросби// Новое в лингвистике. Вып. VI. М., 1972, 241-253 с.

44. Тихонов А.Н., Иванников А.Д. Технологии дистанционного обучения в России// Высшее образование в России. 1994. № 3. С. 3-10.

45. Фердинанд С. Труды по языкознанию. Курс общей лингвистики/ Под ред. Ш.Балли, А.Саше. Екатеринбург: 1999, 425 с.

Alman dilində

46. Albers H.G., Bolton S. Testen und Prüfen in der Grundstufe. München: Langenscheidt, 1995, 200 s.

47. Bimmel P., Kast B., Neuner G. Deutschunterrichtsplänen. Arbeit mit Lehrwerkslektionen. München: Langenscheidt, 2003, 176 s.

48. Ehlers S. Lesen als Verstehen. Kassel: Langenscheidt, 1992, 112 s.

49. Erlinger H.D. Neue Medien Edutainment Medienkompetenz./
Deutschunterricht im Wandel. München: Ko Päd, 1997, 133 s.
50. Erlinger H.D., Hußmann A. Medienerziehung im Deutschunterricht.
Essen: Die Blaue Eule, 1998, 55 s.
51. Goette E. Deutschunterricht. Rinteln: Merkur Верлаэ, 1988, 300 s.
52. Hermann F., Koenig M. Grammatik lehren und lernen. Kassel:
Langenscheidt, 2003, 160 s.
53. Jugendahl W. Sprachliche Bildung im kulturellen Kontext. Opladen:
Westdeutscher Verlag GmbH, 1991, 207 s.
54. Karl A. Einführung in die Unterrichtsmethodik. Stuttgart: Kohlhammer,
1979, 176 s.
55. Kast B. Fertigkeit Schreiben. München: Langenscheidt, 1999, 140 s.
56. Keil R., Schubert D. Innovation und Alltag in der Bildung. Münster:
Waxmann, 2006, 115 s.
57. Kilp E. Spiele für den Fremdsprachenunterricht. Tübingen:
Stauffenburg, 2003, 138 s.
58. Kleppin K. Fehler und Fehlerkorrektur. München:
Langenscheidt, 1998, 152 s.
59. Klute W. Sprachbewußtsein/ Sprachgebrauch. Frankfurt am Main:
Hirschgraben Verlag, 1977, 211 s.
60. Kunert K. Lernorganisation. München: Koesel, 1977, 160 s.
61. Küppers W. Psychologie des Deutschunterrichts. Berlin, Stuttgart:
W.Kohlhammer, 1980, 167 s.
62. Loenhoff J. Interkulturelle Verständigung. Opladen: Lesket
Budrich, 1992, 223s.
63. Luhmann N. Einführung in die Theorie der Gesellschaft. Heidelberg:
Carl-Auer Verlag, 2005, 333 s.
64. Moosmüller A. Interkulturelle Kommunikation. Münster: Waxmann
GmbH, 2007, 181 s.

65. Mühlhausen U. Unterrichten lernen mit Gespür. Baltmannsweiler: Schmeider Verlag Hohengehren, 2005, 205 s.
66. Müller B.D. Wortschatzarbeit und Bedeutungsvermittlung. München: Langenscheidt, 1993, 119 s.
67. Neuner G., Hans H. Methoden des fremdsprachlichen Deutschunterrichts. Berlin: Langenscheidt, 2002, 200 s.
68. Prange L. Sprech Spiele. München: Max Hueber Verlag, 2001, 104 s.
69. Rainer B. Probleme der Wortschatzarbeit. München: Langenscheidt, 2003, 192 s.
70. Roche J. Fremdsprachenerwerb/ Fremdsprachendidaktik. Tübingen: A.Francke Verlag, 2008, 286 s.
71. Schatz H. Fertigkeit Sprechen. Kassel: Langenscheidt, 2001, 228 s.
72. Schubert A. Qualität im Deutschunterricht. Braunschweig: Westermann, 2003, 126 s.
73. Schwerdtfeger I.C. Gruppenarbeit und innere Differenzierung. München: Langenscheidt, 1998, 221 s.
74. Wiche R.E. Kontakte knüpfen. München: Langenscheidt, 1993, 168 s.
- İngilis dilində**
75. Batstone R. Grammar./ C. N. Candlin, H. G. Widdowson. — Oxford: Oxford University Press, 2000, 149 p.
76. Brown H.D. Principles of Language Learning and Teaching. Longman, 2000, 360 p.
77. Canale M. And Swaine M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to sec2.and Language Teaching and Testing// Applied Linguistics, 1980,47 s, №1
78. Carbaugh D. “Cultural Communication and Intercultural Contact.” LEA. 1990, 310 p.
79. Carston R. Thoughts and Utterances: The Pragmatics of Explicit Communication. Oxford: Blackwell. 2002, 354 p.
80. Clark H.H. “Using Language”. Cambridge University Press.1996,256 p.

81. Cruse A. A Glossary of Semantics and Pragmatics. Edinburgh University Press, 2006, 356 p.
82. Dijk T.A. van. Text and Context. Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse. London: Longman. 1977, 380 p.
83. Douglas R. Performative Linguistics: Speaking and Translating as Doing Things With Words. London and New York: Routledge. 2003, 430 p.
84. Finocchiaro M. The Functional-Notional Approach: From Theory to Practice./ M. Finocchiaro, C. Brumfit. — New York: Oxford University Press, 1983, 180 p.
85. Habermas J. Knowledge and human interest. Boston: Beacon Press, 1971.
86. Habermas J. Communication and evolution of society. Boston: Beacon Press, 1979.
87. Harmer J. The Practice of English Language Teaching, Longman, 2001, 370p.
88. Hymes D. On Communicative Competence/ D. Hymes; in J.B.Pride and J.Holmes (eds.). New York: Harmondsworth: Penguin, 1972, 293p.
89. Hymes D.H. Sociolinguistics. Selected Readings. Harmondsworth: Penguin Education, 1972, 269-293 p.
90. Searle J. “Indirect speech acts”. In Syntax and Semantics, Oxford: Oxford University Press, 1991, 265–277 p.
91. Lucantoni P. Teaching and assessing skills in English as a second language/ Peter Lucantoni. — Cambridge: Cambridge University Press, 2002, 82 p.
92. Mc Donough J. And Shaw C. Materials and Methods in ELT: A teacher’s guide. 2nd edition. Malden: Blackwell, 2003, 280 p.
93. Moor P. And Cunningham S. Cutting Edge Pre-intermediate. Longman, 2005, 176 p.
94. Richards J.C. and Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, 171 p.

95. Richards J.C., Willy A.R. Methodology in language Teaching, Cambridge University, 2002, 345 p.

96. Savignon S.J. «Communicative language teaching». In Byram, Michael. Routledge Encyclopedia of Language Teaching and Learning. — London: Routledge, 2000, 125–129 p.